

Zrinka Nikolić Jakus

UDK 929.7 Čupor Moslavački
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 15. lipnja 2011.

OBITELJ ČUPOR MOSLAVAČKI

Sažetak

Moćni plemićki rod Čupor Moslavački pod tim imenom javlja se u povijesnim izvorima u prvoj polovici 14. stoljeća. U historiografiji prevladava mišljenje da su odvjetak još starijega plemićkog roda Moslavačkih (De Monoszló), koji su posjedovali moslavačko vlastelinstvo od druge polovice 12. stoljeća, što potvrđuje i obrazac nasljeđivanja imena u oba roda, iako postoji i mišljenje da potječu od ugarskoga plemićkog roda Csupor. Upravljali su Moslavinom do izumrća u muškoj lozi 1492. godine, a imali su posjede i u Zagrebačkoj i Križevačkoj, a neko vrijeme i u Vukovarskoj i Bačkoj županiji. Stjepan (*1256. – *1293.) s nadimkom „Čupor“ (mađarski „čup“?) rodonačelnik je grane Čupora Moslavačkih koja ponovno krajem 14. stoljeća doživljava uspon. Njezini su najistaknutiji članovi bili ban Toma (1217. – 1231.), Egidije (†1313), Pavao (†1415.), slavonski ban, poznat po sukobu s bosanskim vojvodom Hrvojem Vukčićem Hrvatinićem, o čemu postoji više anegdota, njegov sin Demetrije, kninski, zagrebački i đurski biskup (†1468.), te Nikola (†1473.), erdeljski vojvoda i istaknuti ratnik u vrijeme kralja Matijaša Korvina (1458. – 1490.). U članku se daje pregled povijesti obitelji i njezina značenja za moslavačku i općenito hrvatsku povijest te se detaljnije prikazuje nekoliko njezinih najistaknutijih članova. Ispravlja se u više detalja genealogija obitelji prisutna u dosadašnjoj historiografiji.

Ključne riječi: Čupor; Moslavački (Monoszló); plemićki rod; srednji vijek; Moslavina.

Moćni plemićki rod Čupor Moslavački ili Moslavinski pripada uglednim rodovima slavonskog međurječja u četrnaestom i petnaestom stoljeću. O njihovu značenju govori i to što se motivi s njihova obiteljskog grba u kojem je romb (nagnuti pravokutnik) s četiri reda u kojem se izmjenjuju crvene i srebrne kocke, a na kojem stoji svraka, danas rabe u grbu grada Kutine (slika 1.).

Slika 1. Grb roda Čupora Moslavačkih (Bojničić, 1899.)

Pojedini pripadnici tog roda istaknuli su se svojim djelovanjem na političkom, vojnom i crkvenom polju, a neki su se uzdigli i među najznačajnije ljude u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu. Kao takvi spominju se u historiografiji koja se bavi kasnosrednjovjekovnim razdobljem,¹ ali očekivalo bi se da će obitelj privući i više pažnje u hrvatskoj historiografiji. Opširnije su izričito o obitelji Čupor u novijoj historiografiji pisali u stručnom radu Marko Bedić (Bedić, 1995.) te osobito Pavao Maček (Maček, 2008.), koji je, iako s nekim manjim greškama, prikazao detaljno rodoslovlje obitelji od prvog pripadnika koji se javlja s imenom Čupor. Osim toga opisao je izvore za povijest obitelji od kojih najveću vrijednost imaju spisi pavlinskog samostana na Moslavačkom gori (starog imena Garić), pohranjeni danas u Hrvatskom državnom arhivu te *Acta capituli antiqua* u Kaptolskom arhivu Zagrebačkog kaptola

¹ O Čuporima vidi iscrpan pregled literature do 90-ih godina 20. stoljeća u *Hrvatskom biografskom leksikonu* (dalje HBL), sv. 3 (Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1993.), str. 133. – 136., s.v. Čupor (autori: Krešimir Nemeth i Tatjana Radauš); Čupor, Demetrije (autor: Franjo Emanuel Hoško); Čupor, Pavao (autor: Tatjana Radauš).

unutar Nadbiskupijskog arhiva.² O starijoj je povijesti obitelji dok se još nisu nazivali Čuporima pisala i Nada Klaić (Klaić, 1982., str. 57., 66. – 68.) u sklopu prikaza nastajanja i nestajanja velikaških vlastelinstava na prostoru Zagrebačke županije, a o njima je vezano uz neke njihove posjede pisao i Stanko Andrić (Andrić, 1997., str. 67. – 69.; Andrić, 2005., str. 51. – 58.; Andrić, 2008., str. 60. – 62.) u sklopu prikaza povijesti samostana Svetog Duha u Nuštru i Svetog Križa u Frankavili (Mandelosu) te Papuka i Krndije u srednjem vijeku. Rodoslovlja obitelji donose, uz Mačeka, i mađarski povjesničari Janos Karácsony (Karácsony, 1901., str. 377. – 383.) i Pál Engel (2001.). Pritom treba napomenuti da je Karácsony izradio rodoslovlje do prve polovice četrnaestog stoljeća, a Engel od kraja trinaestog stoljeća. Maček u svojoj rodoslovnoj studiji prikazuje članove obitelji od prvog koji nosi nadimak Čupor, po kojem će se nazivati i potomstvo. S obzirom na to da su Čupori zapravo potomci roda Moslavačkih, o čemu će se govoriti malo niže, u ovom će se radu prikazati objedinjena povijest roda od pojave rodonačelnika roda Moslavačkih u izvorima iz 12. stoljeća.

Obitelj Čupora Moslavačkih (ili Moslavinskih) javlja se pod tim imenom u povijesnim izvorima u prvoj polovici 14. stoljeća. O njihovu porijeklu postojala su u historiografiji dva različita mišljenja. Ferdo Šišić smatrao je da potječu od mađarskog roda Csupora koji je živio u Čongradskoj (Csongrádskoj) županiji blizu Segedina u blizini roda Doroszma (Duružmić). Ogranci oba roda doselili su se u međurječje Save i Drave i od njih potječu Čupori Moslavački i slavni rod Gorjanskih (Gara) (Šišić, 1934., str. 201.; Šišić, 1938., str. 238.). Prevladava ipak mišljenje koje je u hrvatskoj historiografiji iznijela Nada Klaić (Klaić, 1982., str. 57., 66.), a zastupa ga i starija i novija mađarska historiografija (Karácsony, 1901., str. 377. – 378.; Engel, 2001.), da su naime slavonski Čupori zapravo odvajak plemićkog roda Moslavačkih ili Moslavinskih (De Monoszló) koji se javljaju u Moslavini još od 12. stoljeća. Ovo je tumačenje mnogo vjerojatnije, jer se ime Čupor javlja prvi put kao nadimak nekog Stjepana Moslavačkog, a njegovo ime i imena njegovih potomaka uklapaju se u obrazac nasljeđivanja imena koji se javlja i među Moslavačkima i u 13. stoljeću. Nadimak Čupor (*csupor* na mađarskom inače znači „čup“) nosio je i njegov istoimeni sin, a od druge polovice 14. stoljeća koristi se kao prezime obitelji. Zbog toga povijest obitelji možemo pomaknuti do u dvanaesto stoljeće, kada se u vrijeme hrvatsko-ugarskog kralja Bele III. (1172. – 1196.) javlja knez (*comes*) Makarije, kojeg se obično smatra rodonačelnikom roda Moslavačkih (CD II, str. 172.). Pretpostavlja se da samo

² Autor navodi da su u *Diplomatičkom zborniku JAZU* objavljene svega četiri isprave iz arhiva garičkog samostana (str. 281.) te ostale citira kao arhivsku građu, međutim detaljniji uvid pokazuje da su u *Diplomatičkom zborniku* objavljene sve isprave iz arhive samostana na Gariću do kraja 14. stoljeća. Detaljniji opis izvorne građe o Čuporima vidi u njegovu radu. Objavljena građa citirat će se u odgovarajućim dijelovima ovoga rada.

U vrijeme njegovih unuka još se spominjalo kako je „za blažene uspomene kralja Bele s velikim prolijevanjem krvi“ dobio prihode od kraljevskog poreza marturine, „pučki zvane nest“, za cijelu Moslavinu (koja mu je dakle već tada pripadala). U borbi za kralja ubio je naime nekog viteza, očito vrlo visokog roda, jer je zabilježeno da je njegovo mrtvo tijelo otkupljeno za stotinu dukata (CD III, str. 349.). Možda je to bilo još i u vrijeme kralja Bele II. Slijepog (1131. – 1141.) (Wertner, 1901., str. 22. – 23.). U kraljevskoj službi istaknuo se i njegov sin, *comes* Makarije, koji je kao predstavnik Bele III. u više navrata boravio u Hrvatskoj i Dalmaciji nakon što je ovaj uspio nakon smrti bizantskog cara Emanuela Komnena 1180. obnoviti vlast u hrvatskim krajevima južno od rijeke Krke. Godine 1189. spominje se i kao dvorski sudac (*comes curialis*) i banovac (*vicebanus*), možda prvi imenom poznati (CD II, str. 171., 234.; Wertner, 1901., str. 22. – 23.; Wertner, 1909., str. 383.; Andrić, 2005., str. 54.). Kasnije ga nalazimo i u pratnji Belina mlađeg sina, hercega Andrije (CD II, str. 294., 309.), a zadnji put spominje se kao živ 1201. (CD III, str. 9. – 10.), dok je mrtav 1217., kad se posjedi spominju kao vlasništvo njegovih sinova (CD III, str. 159.). U jednoj ispravi iz kasnoga 13. stoljeća spominje se i kao ban (CD III, str. 526.). Vjerojatno je isti Makarije koji se spominje kao župan Szolnoka (Zaunuk, Zounok, Zonok) u središnjoj Mađarskoj, a koji se također spominje u kraljevskoj pratnji u Dalmaciji (CD II, str. 263.).³

U kasnijim ispravama u kojima se nabrajaju posjedi Makarijevih sinova vidljivo je da je, uz Moslavinu (u jugozapadnom prigorju Moslavačke gore), posjed Tole (*terra Tholla*) kod rijeka Česme i Glogovnice, neki posjed uz Savu (*Zaua*) i predio uz Unu u *Cheresneu*,⁴ Makarije imao i druge posjede. Oni se najopširnije prikazuju u ispravi kojom kasnije kralj Andrija II. potvrđuje imanja Makarijeva sina Tome, a u kojoj se precizira i što drži Toma u odnosu na braću i rodbinu. Ova je isprava samo djelomično prikazana u Smičiklasovu *Diplomatičkom zborniku*, gdje se ističu samo posjedi na prostoru Kraljevine Slavonije (CD III, str. 347. – 350.), zbog čega se može steći iskrivljena slika o posjedima, pa i genealogiji obitelji.⁵ Kako se spominje

³ Taj je župan 1193. u pratnji kralja Bele III. kada daruje krčkom knezu Bartolu Modrušku županiju. Čini se da tog župana mađarska historiografija poistovjećuje s onim koji se kasnije spominje u pratnji hercega Andrije, a koji se smatra Makarijem Moslavačkim (Wertner, 1901., str. 23.; Wertner, 1909., str. 383.).

⁴ O granicama posjeda Moslavina uz stariju literaturu vidi u Pisk, 2007., str. 103. 108. Navodi da se „sjeverna granica pružala od rijeke Česme između Vrtlinske i Pobjednika do rječice Sredske pa južno današnjim potocima Kamenicom, Paklenicom i Volodercom do Lonje te dalje do Save, čak i preko Save. U vrijeme Makarija granica je kod ušća Mrtve Odre prelazila Savu i išla po rijeci Odri do Žive Odre i po njoj sve do Ruče (Međuodorje). Zapadna granica bile su rječica Črnek i Česma.“ (str. 108.). Vidi tamo i kartu na str. 112.

⁵ Potpuni je dokument u Wenzel, 1873., str. 218. – 230., a o njemu vidi Andrić (2005., str. 52.), koji ispravlja dataciju u 1230., svakako prije 1231., kako je datirana potvrđnica Andrijina

da se posjed *Zund*, koji se može preciznije smjestiti u Bačku županiju na području Sonte, u blizini tadašnjeg ušća Drave u Dunav, dijelio na tri dijela od kojih je jedan pripadao nekoć *comesu* Makariji, jedan sestrama nekog *comesa* Grgura koje su do posjeda došle djevojačkom četvrtinom, a treći ženi Gaba i crkvi sv. Križa, moglo bi se pretpostaviti da su zapravo, uz Moslavinu, i ovdje bili najstariji obiteljski posjedi. Grgur i Gab (ili njegova supruga) vjerojatno su bili Makarijevi rođaci⁶ s obzirom na to da se Grgurove sestre ne spominju kao Makarijeve sestre. Čini se da Grgur nije imao potomaka (Wenzel, 1873., str. 223.). O njemu se ništa поближе ne zna, iako se, kao Makarije, i on spominje kao *comes*, a na njegovu posjedu spominje se i njegova kula (*turris*). Osim posjeda na području Sonte te još nekoliko na području Bačke županije – *Hoyloc* (Ujlač po Andriću) i *Senpaul* koji se nalazio južno od sela Bač – Makarije je u Srijemu posjedovao i posjed Šolt (*Solt*) na kojem je bila izgrađena i crkva sv. Lovre, a koji je, kako pretpostavlja Andrić, koji je pokušao preciznije ubicirati posjede, možda kasnija pustoselina Šotin, 30 – 35 km od Mandelosa. U Srijemu se navodi i posjed *Lochia*, za koji je teško utvrditi točan položaj. Usto su Makarijevi sinovi naslijedili i posjede Silvaš (Szilvás) u Baranjskoj županiji te više posjeda u Šomođskoj županiji, među kojima posjed Hamac u blizini Kecela, Rengeysar, *Bugud*, *Bywa*, *Zoyl*. Prihodi obitelji bili su znatni, a uključivali su, uz posjede na kojima su radili neslobodni i slobodni podložnici (*serui* i *libertini*), i prihode od trga na posjedu u Sonti te luke na Dunavu (Wenzel, 1873., str. 221. – 227.; Andrić, 2005., str. 52. – 56.). Kako se na posjedu u Sonti, posjedima u Srijemu te posjedu *Zoyl* u Šomođskoj županiji javlja kao dionik ili susjed i benediktinski (izvorno premonstratski) samostan sv. Križa, a izričito se i navodi u slučaju Sonte i kao primatelj posjeda od strane člana obitelji, Andrić zaključuje da su „članovi roda Mojslav ili Manislav“ tada patroni, a izvorno možda i utemeljitelji toga samostana te da je to možda bio Makarijev otac. Patronatsko pravo roda nad samostanom očuvalo se do smrti Makarijeva praunuka Egidija (II.) Grgurova Tomina, čija je loza baštinila posjede, a potom ga je kralj podijelio rodu Morovićkih. Mogući patronat vjerojatno je bio i nad benediktinskim samostanom Sv. Duha u Nuštru, kojem je Makarijev sin Nikola poklonio svoj dio imanja u Sonti, a isti samostan imao je i dio posjeda *Zoyl* u Šomođskoj županiji (Andrić, 2005., str. 51. – 58.; Andrić, 1997., str. 67. – 69.).

Makarije se oženio jednom od triju kćeri nekog Petra, Endina (Enduševa) brata, koji je imao posjede u predjelu Novak u Podravini. Većina je Petrovih posjeda, kao i oni Enduševih potomaka, konačno nasljedstvom, poklonom ili kupnjom dospjela

sina, mlađeg kralja, Bele (Wenzel, 1873., str. 230. – 231.) u sklopu koje je dokument i sačuvan.

⁶ Karácsony Grgura smatra nećakom (Karácsony, 1901., str. 378.), a tako i Andrić (Andrić, 2005., str. 54.).

u ruke Makarijevih sinova, osobito Tome. Među tim posjedima bili su i samo selo Novak te današnji Gornji Miholjac (*villa sancti Michaelis*), selo Selka (Senkovci), Dragun (Dragovan), sela kod današnjih Sladojevaca. Čini se da od roda Moslavačkih potječe i ime sela Moslavina (Podravska) pokraj Drave (CD III, str. 349. – 351.; Andrić, 2008., str. 60. – 61.).⁷

Makarije I. imao je trojicu sinova – Tomu I., Nikolu I. i Stjepana I., a možda i četvrtog, Egidija I. Ovaj potonji spominje se samo kao dionik posjeda u Šoltu u Srijemu. Svoj dio Egidije je poklonio samostanu sv. Križa, da bi ga potom otkupili Toma i Stjepan. Vjerojatno zato što se spominje samo na tom mjestu te se ne spominje kao dionik drugih imanja, Karácsy (1901., str. 378.) ga smatra, poput Grgura I., potomkom jednog od Makarijeve braće.⁸ Međutim, to ne bi objasnilo zbog čega onda i Grgur I. kao potencijalni drugi Makarijev nećak nije dionik imanja u Šoltu, pa u Egidiju prije treba gledati četvrtog Makarijeva sina. Njegovo nespominjanje u drugim diobama s braćom navodi na zaključak da je Egidije ili umro mlad bez potomaka ostavivši barem dio svojeg nasljedstva Crkvi ili da je možda ušao u samostan, a time bi se moglo objasniti i zašto Toma prema potvrdi posjeda 1230. drži samo četvrtinu vlastelinstva Moslavina, a ne trećinu, te zašto posjed *Zoyl* dijeli sa samostanima Sv. Križa i Sv. Duha (i Nikola je svoj dio u Sonti poklonio Sv. Duhu).

Od trojice Makarijevih sinova koji su imali potomstvo – Tome I., Nikole I. i Stjepana I. – osobito se istaknuo Toma. Riskirao je još u ranoj mladosti zauzevši stranu hercega Andrije protiv njegova brata kralja Emerika, pa je zbog toga neko vrijeme bio i u tamnici te podnio i prijetnje i ranjavanja. Godine 1206. Andrija je svom vjernom vitez u Tomi, zbog njegove vjerne i uspješne službe, potvrdio posjed *Soucha* (Savoncu ili Savnicu?) u Bačkoj pokraj Dunava (Ipoly, 1880., str. 2. – 4.; Karácsy, 1901., str. 383.; Andrić, 2005., str. 53.).⁹ Prema riječima kasnije povelje i kad je Andrija postao kralj, Toma je ostao kraljeva osoba od povjerenja te mu je ostao vjeran i kad je kralj otišao u Peti križarski rat, a mnogi su velikaši to iskoristili da dignu pobune. Dopao je i rana u kraljevu ratovanju u Galiciji (CD III, str. 347. – 348.; Wenzel, 1893., str. 219. – 220.).¹⁰ Za te mnogobrojne zasluge Andrija ga je nagradio novim posjedima,

⁷ Wertner (1901., str. 23.) navodi da je Makarijeva supruga bila iz Baranjsko-šomođske grane roda Győr te je donijela baranjska imanja u miraz. Detaljniji prikaz posjeda u novačkom kraju koje je stekao Makarijev sin Toma vidi u: Čuk, 1916., str. 220. – 221. Čuk ujedno navodi da su ti posjedi već 1201. bili u Tominim rukama.

⁸ Za njegovim se autoritetom kao najboljim poznavateljem genealogija ugarskih plemićkih rodova izgleda poveo i Andrić u radu iz 2005. godine (str. 54.), iako u starijem radu iz 1997. Egidija smatra braćom Tome, Nikole i Stjepana (str. 67.).

⁹ Postoji i mišljenje da se utvrda *Soucha* nalazila kod Bogojeva. Vidi: Szabó, 2009.

¹⁰ Spominje se da je Toma bio ranjen *in Ruscia*, zbog čega mu je Andrija dodijelio posjede u Vukovskoj županiji. U latinskim dokumentima to je bio naziv za Galiciju ili Halič,

a također mu je na molbu prije 1231. potvrdio i druge naslijeđene, kupljene i stečene posjede kao jasno odijeljene od braće i rođaka. Ta već spomenuta listina dragocjen je izvor za genealogiju i posjede obitelji. Iz nje saznajemo i da je Toma osobno za zasluge kao nasljedne posjede od kralja dobio, osim već spomenutog posjeda Sovance ili Sonte u Bačkoj županiji, i Csigu zapadno od Nagylaka u Čanadskoj županiji, u kojoj je dobio i pravo povlaštenog prijevoza soli na šest teglenica po rijeci Moriš, a posebno zbog ranjavanja u borbama u Galiciji i ribnjak Savulju (*Sowala*) sjeverno od Borova u Vukovskoj županiji, te posjed u Zagrebačkoj županiji između Odre i Save koji je nekoć pripadao zagrebačkim ribarima. Osim novačkih posjeda svojih tetaka po majci, Toma je otkupio i dvije trećine obiteljskog posjeda u Sonti od nasljednika sestara komesa Grgura i Gabove supruge, a ponešto u Šomodskoj županiji i od Andrije, sina brata mu Nikole. Njegovi su prihodi bili znatni, a na posjedu u Sonti spominje se i njegov dvor (*curia*) (Wenzel, 1893., str. 219. – 230.; CD III, str. 347. – 350.; Klaić, 1982., str. 67.; Pavičić, 1940., str. 80.; Andrić, 1997., str. 67. – 69.).¹¹ Toma je 1221. zabilježen kao prvi poznati vukovski župan, 1229. i ban, iako nije jasno čega, a takva je uspomena na njega živjela i u drugoj polovici stoljeća, pa su se po Tomi banu referirali potomci i posjedi, a rod se nazivao i „rod Tome bana“ (Fejér, 1829. a, str. 156.; Ipolyi, 1880., str. 15.; Wertner, 1909., str. 561.; CD III, str. 203. – 204., 350. – 351.; Karácsonyi, 1901., str. 377.).¹² Ostavio je dva sina – Grgura II. i Tomu II. – koji su 1237. podijelili posjede u Bačkoj, Baranji i Srijemu, a i četiri kćeri, koje su do udaje uživale prihode od vinograda u Sonti. Od njih je poimence poznata samo Nabuth, koja se udala za Jakova, sina komesa Hedrika, rodonačelnika roda Héder (Ipolyi, 1880., str. 23. – 25.; Ipolyi, 1876., str. 233. – 234.).

Nakon smrti Tome i njegove braće Stjepana i Nikole zapodjenula se borba između njihovih potomaka oko zemlje, osobito moslavačkog posjeda, jer se čini da su ostali već najvećim dijelom bili u rukama Tominih sinova koji ih nastavljaju po uzoru na

gdje je Andrija II. dosta ratovao. Manje je vjerojatna mogućnost da se radi o pogrešci u prepisivanju i da je u originalu Rascia, odnosno da se radilo o borbi u srednjovjekovnoj Srbiji. Wertner (1901., str. 27.) navodi da je Andrija 1206. dao Tomi kao svom časniku tjelesne straže Sontu (Szontu) u Bačkoj županiji.

¹¹ O topografiji moslavačkih posjeda vidi Pisk, 2007., osobito str. 105. – 109.

¹² Vjekoslav Klaić krivo ga smješta u 1209. godinu (Klaić, 1899., str. 240.). To je korigirao Wertner (1901., str. 27.). On spominje i dokument iz 1229. u kojem se Toma naziva banom prilikom uređivanja prilika na njegovu posjedu u Bačkoj županiji. Pretpostavlja da je bio slavonski banovac u vrijeme bana Jule iz roda Kan. U kasnijem radu (Wertner, 1909., str. 561.) spominje ga i kao slavonskog bana i smješta u 1229. godinu. Kasnije referencije na Tomu bana: 1255., *insulam, que pratum Thome bani appellatur* (CD IV, str. 596.); 1266., *Gregorii, filii Thome bani* (CD IV, str. 372.); 1304., . . . *magistri Egidii filii magistri Gregorii de genere Thome Bani* (CD VII, str. 192. – 194.).

svojem oca širiti kupnjama novih¹³, ali i otkupom od rođaka. Andrija, Nikolin sin, koji je još prije 1230. prodao neke dijelove svoga nasljedstva stricu Tomi I., prodao je i nekoliko komada zemlje Tominim sinovima Grguru II. i Tomi II. (Ipolyi, 1880., str. 36. – 37.). Godine 1247., nakon smrti Makarija Stjepanova i njegovih sinova, njihov dio posjeda Moslavine mirno je podijeljen – pritom se spominju, čini se, i jedno ili dva tržna mjesta (*loci fori*) čije su prihode uživali – između Tominih sinova Grgura (II.) i Tome (II.), dječaka Petra, sina pokojnog magistra Petra, kojeg je predstavljala majka, i Andrije, brata pokojnog Petra (CD IV, str. 311. – 312.). Grgur i Petar trebali su preuzeti južni dio, a Toma i Andrija sjeverni dio posjeda, dijelile su se i zemlje između Save i Lonje te preko rijeke Save, a Grgur i dječak Petar dijelili su i četvrti dio posjeda Patka u Ugarskoj. To bi, kako je već i Karácsony pretpostavio, bio najvjerojatnije udio Makarija II., čiji je otac Stjepan, brat Tome i Nikole, bio sin Makarija I., s obzirom na to da se Grgur i Toma Tomini spominju kao njihovi rođaci (*consanguinei*). Tako je do sredine 13. stoljeća po muškoj liniji izumrla loza Stjepana Makarijeva. Nakon Makarija II. ostala je samo kćerka *Venys* (Venera?), kojoj su potomci bana Tome i Nikole – Grgur, sin bana Tome; Toma i Stjepan Tomini, unuci bana Tome, čiji je otac Toma II. tada već sigurno mrtav; Petar Petrov; Nikola i Kenez, sinovi Andrijini – isplatili 1256. djevojačku kvartu. Kvartu su primili Aleksandar, župan Sane, i Mojsije, meštar kraljevih podvornika (*magistro dapiferorum domini regis*), možda Venerini sinovi (Thallóczy i Horváth, 1912., str. 3. – 4.).¹⁴ Petar I. i Andrija su, po svemu sudeći, sinovi Makarijeva sina Nikole I., a njihovi su sinovi Petar (II.) Petrov te Nikola (II.) i Kenez Andrijini. Na bratsku vezu Petra I. i Andrije ukazivao bi i sporazum iz 1270. godine oko podjele posjeda u Moslavini između Petra (II.), sina magistra Petra, i Nikole (II.) Andrijina, kada se spominje i stara podjela zemalja *a Nicolao comite filio Makario bano* (CD V, str. 526. – 527.).¹⁵ Idućih godina uslijedile su mirne transakcije imovine, ali i nasilni sukobi između rodbine. Kenez Andrijin je 1257. u svoje ime i uime brata Nikole posjed Marihnu pokraj Save, dio moslavačkog posjeda, prodao za 50 maraka Tomi (III.) i Stjepanu (II.), unucima bana Tome te Petru Petrovu. Obećao je da će im, ako se njegov odsutni brat tome bude protivio, nadoknaditi eventualnu štetu svojim dijelom posjeda (CD V, str. 78.). Nekoliko godina kasnije Petar II. Petrov sukobio se sa sinovima Tome II., Tomom III. i Stjepanom II., ali i Nikolom II., oko sela Rastanice optužujući rođake da su ubili dva i ranili jednog njegova čovjeka te

¹³ Tako Grgur Tomin kupuje neke posjede na području Sonte 1244. (Wenzel, 1893., str. 336.).

¹⁴ Kvarta je uključivala 150 maraka, 11 slugu i služavki s djecom te 3 oslobođenika.

¹⁵ Petar je ime njihova pradjeda po majci, supruzi Makarija I. Čini se da je to mišljenje i Nade Klaić (1982., str. 68.), iako ona pogrešno navodi Petra kao Petra Andrijina. Karácsonyijevo rješenje po kojem bi Petar I. i Andrija I. Nikolin bili unuci nekog brata Makarija I., i to od različitih očeva, čini se nepotrebnim kompliciranjem, a uopće nije jasno zašto je Petra I. označio kao sina Egidija I. (Karácsony, 1901., str. 377.).

razorili jedno selo. Pred Čazmanskim kaptolom došlo je do pomirenja, pri čemu je Toma III. obećao odštetu, ali je Petar, s druge strane, priznao da Toma i Stjepan drže Rastanicu kao očevo nasljedstvo (CD V, str. 324.). Sukob je međutim kulminirao između dviju loza – s jedne strane između potomaka Nikole I. – Petra II. i Nikole II., a s druge strane između potomaka Tome Bana – Grgura II. te Tome III. i Stjepana II., pri čemu su se Petar II. i Nikola II. žalili da dioba dobara u Slavoniji i Ugarskoj nije bila pravedna. Čini se da je Grgur (II.) Tomin prigrabio sve posjede i u Ugarskoj i u Slavoniji. U sukob su se nakraju morale umiješati i najviše instance. Kralj Bela IV. potvrdio je tako 1269. dogovor između Grgura Tomina i njegovih nećaka Tome i Stjepana Tominih, s jedne strane, te bratića Petra Petrova i Nikole Andrijina, s druge. Grgur je tim dogovorom prepustio Petru i Nikoli sve svoje nasljedne posjede „između vode Save i Lonje i Černeca te između rečene vode Save i vode Odre“, dakle posjede u srednjovjekovnoj Slavoniji (CD V, str. 495. – 496.).

Grgur se u ispravi 1269. spominje kao sudac Kumana, što je tada bila jedna od najvažnijih funkcija u kraljevstvu, a koju je iduće godine preuzeo palatin (CD V, str. 495.; Berend, 2001., str. 87. – 88.). Ranije (1255.) spominje se i kao župan Karaševske županije (Krassó, današnji rumunjski Banat) (Nagy, 1891., str. 62. – 63.). Možda je bio zainteresiraniji da zadrži posjede bliže prostoru njegove političke aktivnosti te je zato mogao prepustiti južnije posjede Petru i Nikoli. Zadržao je i posjede u novačkom kraju, gdje se spominje 1294. njegov sin Egidije „od roda Tome Bana“ (CD VII, str. 192. – 194.). Grgurovi sinovi (Egidije II., Grgur III. i Petar III.)¹⁶ imat će također uspješne karijere i važnu ulogu u zbivanjima Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva: Egidije je bio u službi mlađeg kralja Stjepana u vrijeme njegova oca Bele IV., pa se spominje 1265. kao njegov meštar podvornika (*magister dapiferorum*), potom 1266. – 1269. kao Stjepanov vrhovni tavernik te kao takav ratuje u Bugarskoj (Fejér, 1829. b, str. 294., 525.), požunski župan (1270. – 1272.), a postao je 1273. i ban Mačve i Bosne, da bi se od 1272. do 1275. opet spominjao kao *magister tavernicorum* (Wenzel, 1862., str. 38., 41., 52.; Wenzel, 1871., str. 75., 77.; Wenzel, 1874., str. 50., 53., 76., 116.; Nagy, 1865., str. 11. – 12., 14.; Wertner, 1909., str. 473; Andrić, 2008., str. 61. – 62.). Egidijev brat Grgur III. bio je od 1272. kraljičin meštar tavernika, a također i župan u Željeznom (*castrum Ferrei*) te je ratovao protiv češkog kralja Otokara (Wenzel, 1874., str. 50., 53., 76.). Treći brat Petar bio je transilvanijski biskup (1270. – †1307.) (Diós, 2005., str. 894. – 895.). Egidije nije imao muških nasljednika, pa je nakon smrti brata Grgura, s obzirom na to da je treći brat Petar bio biskup, uz njegovu suglasnost posvojio kao nasljednike dvojicu rođaka, sinove Stjepana iz roda Bö (vjerojatno s majčine strane) i darovao im

¹⁶ Grgur II. vjerojatno je imao još jednog sina, Lovru, koji se uz brata Egidija spominje kao *cognatus* Petra II. i Stjepana II. u sporazumu 1283. (CD VI, str. 442.). On se više ne spominje u izvorima, pa je vjerojatno umro bez nekih viših funkcija.

Gaj, Odrohu i Drenovac (CD VII, str. 192. – 194.; Ćuk, 1916., str. 221. – 222.; Andrić, 2008., str. 61. – 62., 65. – 66., 75.).¹⁷ Kasnije je Egidije darovao dio i samostanu Blažene Djevice Marije u Novaku, a kako su spomenuti rođaci umrli prije njega, oporučno je u Trnavi 1313. ostavio ipak Voćin, glavno sjedište novačkog posjeda, supruzi Kati, kćeri Mihovila iz roda Kőkényes-Rajnald (Radnót), te „kćerima sirotama“. Neke od njegovih kćeri bile su udane u ugledne rodove Korodških (Kórógy, Korodž), Aba (Nyéky) i Barsa. Nasljedni posjed Sontu tako je ostavio zetu Filipu Lovrinom iz roda Korodških. Nasljedni posjed u Čanadskoj županiji ostavio je ostrogonskoj Crkvi. Ipak, imanjima umrlog bez muških potomaka raspolagao je kralj, koji je ipak primjerice potvrdio novački posjed s tvrđavama Voćin i Drenovac sinovima Lovre od roda Aba, od kojih je jedan, Nikola, bio Egidijev zet. Od njih će nastati rod Voćinskih (Fejér, 1832., str. 524. – 525.; CD VII, str. 192. – 194.; Wertner, 1909., str. 473.; Ćuk, 1916., str. 222.; Andrić, 2000., str. 97. – 99.; Andrić, 2008., str. 61. – 62., 65. – 66., 75. – 76.; HBL, 2009., str. 633.). Tako se ugasila jedna loza Moslavačkih, a pojedini važni posjedi otpali su od roda. Od sada će Moslavina biti svakako temeljni posjed roda.

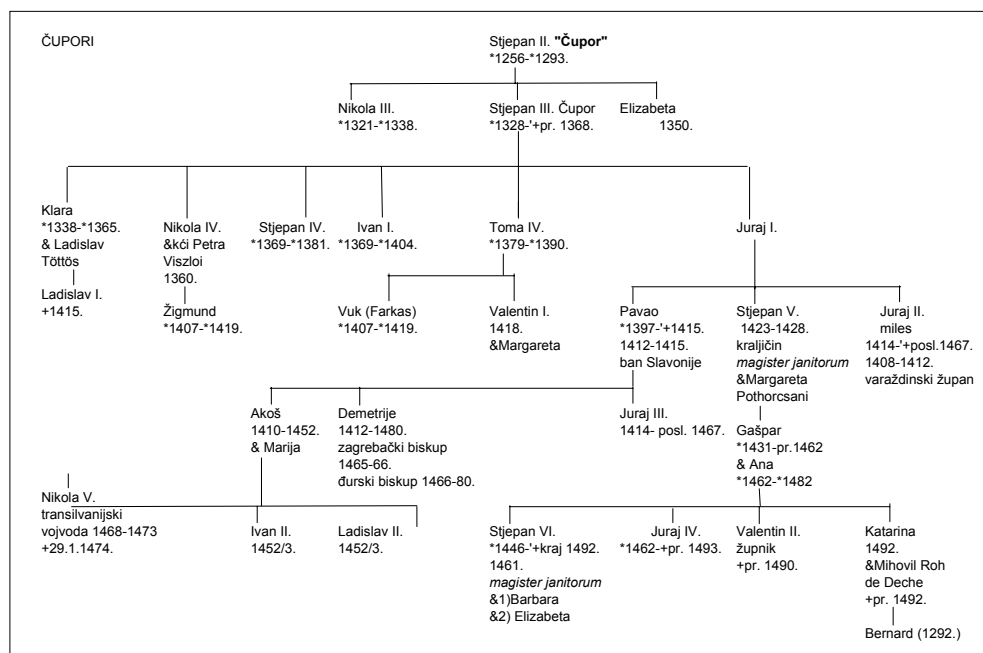
Nakon dogovora iz 1269., iduće je godine uslijedila mirna podjela moslavačkih dobara između Petra II. i Nikole II. pred Čazmanskim kaptolom 1270. Iz ove listine vidi se da su spomenuti Nikola i Petar otkupili od Grgura II. i sinova Tome II. više posjeda koje je ovima prodao još Nikolin otac Andrija. Sporazumom je Nikola prepustio većinu posjeda u trajno vlasništvo Petru. Moguće je da je to učinio jer nije imao sinova (CD V, str. 526. – 527.). Ovime je svakako Petar II. kao jedini izdanak loze Nikole I. ojačao prema lozi Tome Bana. Ipak, krvavi sukobi koji su uključivali ubojstva, sakaćenja i pustošenja posjeda te otmicu podložnika i međusobna zarobljavanja (Petra II. i Stjepana II.) nastavili su se i dalje, a čini se da je konačni završetak bio tek 1283., kada su konačno Petar II. i braća Stjepan II. i Toma III. sklopili mir pred zagrebačkim biskupom Timotejem pod prijetnjom izopćenja i konfiskacije svih posjeda (CD VI, str. 440. – 442.; Klaić, 1982., str. 68.). Izgleda dakle da potomci Tome Bana, osobito sinovi Tome II., nisu odustali lako od moslavačkih posjeda. Uz kneza Petra od Moslavine ili Moslavačkog,¹⁸ u dokumentima krajem stoljeća spominje se i *nobilis et probus vir comes Stephanus de Monuzlo*. On preuzima kao predijalac jedan posjed pokraj naselja Vaška od zagrebačkog biskupa (CD VII, str. 165. – 166.). Taj je posjed bio u blizini obiteljskih posjeda kod Drave koje je preuzeo vjerojatno ovaj ogranak obitelji (tamo se spominje Grgurov sin Egidije) (Andrić, 2008., str. 61. – 62.) s obzirom na to da je Petar držao Moslavinu. Taj Stjepan najvjerojatnije je Stjepan

¹⁷ Ti rođaci bili su također vrlo ugledni – Petar je bio župan Sikulaca (Sekelja), a Mihovil transilvanijski prepošt, a kasnije i zagrebački biskup (1206. – 1303.) te konačno i ostrogonski nadbiskup (1303. – 1304.) (Dobronić, 1995., str. 89. – 93.).

¹⁸ I 1262. Petar se već spominje kao posjednik u Gračeničkoj županiji: CD V, str. 232.

II., odnosno Stjepan zvan „Čupor“, čiji će nadimak ubrzo postati prezime obitelji. Takvima ga smatraju uglavnom svi koji su se bavili genealogijom obitelji (Karácsony, 1901., str. 378.; Engel, 2001.; Maček, 2008., str. 277., 285.¹⁹), iako možda ne bismo potpuno smjeli isključiti mogućnost da se radi i o potomku Nikole II., bratića Petra II. Moslavačkog. Ipak, vjerojatnije je da bi se spomenuo kao Nikolin potomak nakon njegove smrti, a Nikolino prepuštanje imanja rođaku Petru govori u prilog tome da nije imao muških nasljednika. Zanimljivo je da se Stjepan II. s nadimkom Čupor spominje samo u dokumentima u kojima se javljaju njegovi potomci, odnosno nakon svoje smrti. Sam nadimak i kasnije prezime javlja se u dokumentima zapisan kao Chopor, Chupor, Chuppor, Chwpor, Csupor (HBL, 1993., str. 134.).

Krajem trinaestog i početkom četrnaestog stoljeća knez Petar (II.) Moslavački držao je utvrdu Moslavinu i bio – ako ne potpuni vlasnik moslavačkog vlastelinstva, onda barem najvećeg dijela. Potomci Stjepana „Čupora“ (vidi rodoslovlje 2 – Čupori) došli su ipak do Moslavine kada je Petar krivo ocijenio odnos snaga u ratu za nasljedstvo nakon izumrća dinastije Arpadovića i stao na stranu protivnu kralju Karlu Robertu Anžuvincu.

Slika 3. Rodoslovlje roda Čupori (2)

¹⁹ Nada Klaić krivo naziva Nikolu Stjepanova prvim Čuporom (1982., str. 68.).

Zato je proglašen kraljevim neprijateljem i oduzeto mu je moslavačko vlastelinstvo zajedno s istoimenim dvorcem. Kralj ih je 1316. dodijelio sebi odanom banu Ivanu Baboniću (CD VIII, str. 439. – 442.). U njegovu je službu stupio „plemeniti knez Nikola sin Stjepana zvanog Čupora od Moslavine“. Odredio ga je tako da na Slavonskom saboru u Zagrebu 21. ožujka 1321. provede zaključak Sabora o izuzimanju Zagrebačkog kaptola od plaćanja novouvedenih daća solarine i filjarštine zagrebačkom Gradecu (CD IX, str. 27.). Utvrdu Moslavina „sa svim pripadnostima“ predaje ban Mikac sinovima pokojnog Stjepana Babonića – Jurju, Ivanu, Dioniziju i Pavlu – 1327., nakon što im je oduzeo Steničnjak (CD IX, str. 358. – 360.). Međutim, ubrzo je posjed ili barem najveći dio u rukama Nikole (III.), sina Stjepana Moslavačkog, jer ga iduće godine kralj uz ostale slavonske plemiće proziva zbog neplaćanja desetine zagrebačkom biskupu. Nekoliko godina kasnije (1334.) zbog iste stvari bit će opomenut i njegov brat Stjepan (III.), „sin Stjepana od Moslavine“, te svi ostali plemići u Gariću (CD IX, str. 366.; CD X, str. 185.). Nikola III. i Stjepan III. u tom su periodu dakle uspjeli vratiti obiteljska imanja, pa tako i ono u Gariću, i od tada će obitelj Čupor, kako ćemo vidjeti, u svim previranjima oko krune sve do utruća uglavnom znati održati svoj posjed, iako će nekad u kraljevskoj službi morati podnijeti i velike žrtve.

Nikola i Stjepan ponekad se u izvorima spominju kao sinovi Stjepana zvanog Čupor, a ponekad i kao sinovi Stjepana od Moslavine – Moslavačkog. Zanimljivo je da se i ovaj mlađi Stjepan III., sin Stjepana II. zvanog Čupor s kraja 13. stoljeća, ponekad javlja kao Čupor, ali se kao takav spominje i kasnije u identifikaciji (nekih) njegovih sinova (Maček, 2008., str. 286. – 287., 289.; CD XVI, str. 545.; CD XVIII, str. 37.).²⁰ Tako se u najstarijem popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine navodi crkva bl. Martina na Savi (današnja Martinska Vas u Posavini) u vlasništvu sinova Čopora (*in possessione filiorum Csopor*, Buturac, 1984., str. 44.; Bedić, 1995., str. 57.), a i u samom se Zagrebu u popisu vlasnika nekretnina u Njemačkoj ili Šoštarskoj vesi (*vicus teutonicorum*) 1368. spominju sinovi Čupora (Tkalčić, 1905., str. 247.). Sinovi Čupora posjedovali su i mlin na potoku Cirkveniku (Medveščaku) koji se spominje i kasnije u petnaestom stoljeću (Tkalčić, 1889., str. 342., 343.; Tkalčić, 1903., str. 186., 214.), a čije značenje nije zanemarivo s obzirom na to da su svi ostali mlinovi na potoku bili u vlasništvu crkvenih institucija i grada. Budući da je Stjepan III., sin prvog Stjepana (II.) zvanog Čupor, već tada mrtav – spominje se da je pokojni 1361. (CD XIII, str. 112.), moralo se raditi o njegovim sinovima, što potvrđuje definitivno

²⁰ Čini se da je zbog toga Engel (2001.) u svojoj genealogiji označio ovog Stjepana kao nositelja originalnog nadimka, a ne njegova oca.

da su i njega zvali Čupor. Čini se da su Nikola (III.) i Stjepan (III.) Čupor imali i sestru Elizabetu.²¹

Nikola III. vjerojatno nije ostavio potomaka jer se kasnije podjele zemljišta obavljaju među Stjepanovom djecom, pa su tako početkom 1390. u moslavački posjed nakon podjele uvedeni Toma IV., sin Stjepana, sina Čupora Moslavačkog i njegovi braća i sestre (Mályusz, 1951., str. 146., 152.). Poznato je nekoliko Stjepanovih sinova – Stjepan IV., Ivan I. i Toma IV. – koji se kao sinovi Stjepana sina Stjepana „Čupora“ ili kao sinovi Stjepana (III.) Čupora identificiraju u više dokumenata.²² Kao njegovi sinovi navode se i Nikola IV. i Juraj I., otac slavonskog bana Pavla i njegove braće (Engel, 2001.; Maček, 2008., str. 290., 292.). Čini se da se Nikola IV. spominje u jednom dokumentu iz 1360. kao suprug kćeri nekog Petra Viszlói (Engel, 2001.). Nikola IV. i Juraj I. mogu se uvrstiti u sinove Stjepana III. Čupora i prema kasnijim ispravama u kojima se rješava dioba zaplijenjenih dijelova posjeda Ivana I. Čupora između ostalih članova obitelji (KAZ, ACA, 125/1). Bedić i Maček pridružuju ovima još i Gašpara i Pavla (Bedić, 1995., str. 56.; Maček, 2008., str. 290. – 291.). Ipak, za njih nema potvrde u dokumentima. Maček slijedi Bedića, koji navodi dokument Čazmanskoga kaptola od 26. travnja 1381. gdje se kao susjedi posjeda *Mihalvege* uz potok Garešnicu spominju „sinovi Stjepana Čupora (Ivan, Juraj, Gašpar, Pavao), vlasnici grada Bršljanovca“ (Bedić, 1995., str. 56.). Maček, razumljivo, nije mogao pronaći dokument u kojem se poimence kao braća navode zajedno ova četvorica (Maček, 2008., str. 283.), jer i ne postoji. U dokumentu od 26. travnja 1381. odgovarajućeg sadržaja spominju se samo zbirno sinovi Stjepana sina Čupora od Moslavine *an uiam, que separat metas filiorum Stephani filii Chupor de Monozlow* (CD XVI, str. 178.), tako da je Bedićevo navođenje Ivana, Jurja, Gašpara i Pavla u zagradi prilikom prepričavanja dokumenta očito njegova vlastita konstrukcija, što Maček nije shvatio. Čini se da je Pavao kojeg spominje Bedić zapravo ban Pavao, sin Jurja, znači iz sljedeće generacije, dok je Gašpar iz još kasnije – zapravo sin Stjepana Jurjeva – odnosno nećak bana Pavla.²³

²¹ Spominje se kao sestra Stjepana i Mihovila od Moslavine 1378., ali za god. 1350: ... *quod mater Michaelis et Stephanus de Monozlou quasdam possessiones domine Elizabeth sorori ipsorum* (Tkalčić, 1905., str. 156.). Zbog toga je vjerojatnije da je sestra Stjepana (III.) Čupora, a Mihovil je možda greškom za Nikolu (III.). Maček je (2008., str. 288) navodi kao kćer Stjepana III. Čupora (u njegovoj genealogiji koja počinje od javljanja imena Čupor on je Stjepan II.), ali je smješta u 1378. godinu.

²² 1369., ...*magistris Johanne et Stephano filii Stephani filii Chupur* (CD XIV, str. 221.); 1385., *magister uero Tomas, filius Chupor* (CD XVI, str. 545.); 1387., *magister Thomas filius Stephani filii Chupor de Monozlow* (CD XVII, str. 47.); 1391., *magister Iohannes filius Stephani filii Chupor de Monozlow* (CD XVII, str. 335. – 336.).

²³ Za Gašpara Maček navodi da se spominje 1402. (2008., str. 291.), a uistinu se on i navodi u ispravi datiranoj svibnja 1402. objavljenoj u: Lukinović, 1992., str. 159. Međutim, isprava je pri dnu oštećena, a osobe i okolnosti koje se u njoj spominju (Gašparovi ljudi opljačkali su

U generaciji sinova Stjepana (III.) Čupora nadimak polako postaje i prezime, tako npr. 1383. *magister Thomas, dictus Chupur* (CD XVI, str. 421.). Od kćeri je poimence poznata Klara, koja se udala za Ladislava Töttösa, plemića čija je obitelj imala imanja kod Blinje u susjedstvu Čupora, a u hrvatskoj historiografiji spominju se i kao Tituševići,²⁴ a čini se da je bila iz Monoštorlije (Bátmonostor) u Bačkoj županiji. Otac mu je bio visoki dostojanstvenik i član kraljevskog vijeća („dvorski maršal“ ili „meštar vratara“ – *magister janitorum*)²⁵, što pokazuje ponovno kretanje Čupora u višim krugovima društva.

U vrijeme protudvorskog pokreta Čupori su stali na stranu kraljice Marije i Žigmunda Luksemburškog. To se vidi po tome što u siječnju 1387. Žigmund tada još tituliran samo kao brandenburški knez; uoči svojeg pohoda za oslobođenje kraljica te prije krunidbe krajem ožujka šalje Tomu (IV.), sina Stjepana, sina Čupora *de Monozlow*, kao svojeg čovjeka Čazmanskom kaptolu da uvede pred Kaptolom neke Ivana i Brikcija od Kosovca u posjed Kosovac (CD XVII, str. 46. – 47.). Tomin brat Ivan I. nastupit će pak uz Stjepana Voćinskog kao predstavnik slavonskog plemstva pred kraljem Žigmundom 31. svibnja 1395., kada će ovaj potvrditi posebni sudbeni položaj plemstva južno od Drave (CD XVIII, str. 37.), a iduće godine bit će među kraljevskim predstavnicima na vijećanju u Ninu na kojem se raspravljalo o tužbi Pažana protiv Zadrana (CD XVIII, str. 137.). Ivan I. i Toma IV. (koji je bio i karaševski podžupan 1379.-82.) (Engel, 1996., str. 144.), potom se ističu kao najznačajniji članovi obitelji potkraj 14. stoljeća. Ipak, istovremeno počinju i Ivanovi problemi s krunom. Godine 1391. spominje se da je s grupom susjeda, među kojima su Ivan Čemer iz Kosovca te Kaštelanovići od Sv. Duha, nasilno zauzeo dijelove kraljeva posjeda Gračenice (CD XVII, str. 347.). Godine 1399. spominje se opet da je Ivan zajedno s Ladislavom Kaštelanovićem nasilno držao dijelove posjeda Gračenice. Te je godine na traženje kralja Žigmunda Čazmanski kaptol ponovno označio granice posjeda Gračenice te u opisu međa razjasnio koje su granice posjeda Gračenice u odnosu na posjed Zedininec magistra Ivana, sina Stjepana sina Čupora (CD XVIII, str. 510.). Konačno je, nakon niza godina, Ivan proglašen nevjernikom prema kralju te su mu oduzeta imanja koja su kasnije novom donacijom podijeljena potomcima njegove

i maltretirali podložnike pavlinskog samostana u Gariću) potvrđuju da se radi o Gašparu, sinu Stjepana Jurjeva i zbivanjima koja su se dogodila 1452. godine.

²⁴ ... *nobilem dominam Clara vocatam, filiam condam magistri Stephani filii Chupor, consortem videlicet magistri Ladislai filii Tutheus*, 1361. (CD XIII, str. 112), 1365. (CD XIII, str. 112., 465. – 466.). Maček ga navodi kao Ladislava Jegyesa Töttösa slijedeći u tome Karácsonyja (2008., str. 288.), međutim *jegyes* ustvari znači zaručen, pa Karácsony navodi taj podatak za god. 1338. (1901., str. 378.). Sin Ladislav, sin Ladislava *dicti Tewtus de Wlina*, 1395. (CD XVIII, str. 36). O Tituševićima vidi više u Klaić, 1907., str. 189. – 191.

²⁵ Vidi o tom: <http://genealogy.euweb.cz/hung/tottos.html> (pristup 23. listopada 2010.).

braće – Vuku (Farkašu) Tominu, Žigmundu Nikolinu, Stjepanu i Pavlu Jurjevu. Ipak, oni i njihovi potomci godinama će dokazivati svoja prava na te posjede, a te isprave danas pomažu u rasvjetljavanju obiteljskog rodoslovlja.²⁶

Krajem 14. stoljeća intenziviraju se veze Čupora Moslavačkih s pavlinskim samostanom u Gariću (na Moslavačkoj gori). Ivan je 1391. poklonio dio posjeda Puklenc na području Gračenice s obavezom da pred oltarom koji je on podigao u samostanskoj crkvi svaki dan slave misu za spas njegove duše (CD XVII, str. 335. – 336.).²⁷ I njegov nećak Pavao održavao je dobre odnose s pavlinima. Tako je u siječnju 1409. svoj posjed Mali Bršljenovac (*Kis Berssanoch prope ecclesiam beati Mychaelis de Podgoria*) poklonio oltaru blaženih djevica i mučenica Katarine, Barbare, Uršule i Doroteje koji se nalazio u crkvi pavlinskog samostana u Gariću sa željom da se od prihoda s imanja svakodnevno služe mise za zdravlje njega i obitelji. Moguće je da se radi o istom oltaru koji je podigao još njegov stric Ivan (Lukinović, 1992., str. 320.).²⁸ Ivan je pak i Zagrebačkom kaptolu darovao 1401. kupljeni posjed Oborovo pokraj rijeke Save s patronatom nad ondašnjom crkvom Svih Svetih, a Kaptol mu je i založio istoimeni posjed za novac (Šišić, 1938., str. 237. – 238.; Buturac, 1968.-69., str. 272; Lukinović, 1992., str. 125. – 126.). Ivanov status nevjernika koji je, čini se, ubrzo nakon toga stekao doprinijet će ipak nejasnom statusu njegovih posjeda te doprinijeti sukobima Čupora s crkvenim institucijama koji će obilježiti petnaesto stoljeće. Ti će se sukobi ipak prvih desetljeća rješavati pravnim putem, ali će nova generacija sredinom stoljeća posegnuti i za nasilnijim metodama.

U sljedećoj generaciji ističu se javnim službama jedino sinovi Jurja, iako o njemu samom nema za života nikakvih dokumenata. Od ostalih su poznati jedino Tomini sinovi Vuk (Farkaš) i Valentin te Nikolin sin Žigmund. Vuk i Žigmund uglavnom se javljaju u dokumentima kojima se pokušavaju ishoditi imanja nekoć oduzeta „nevjernom“ stricu Ivanu te u čarkanjima i međusobnoj otimačini sa susjedima i

²⁶ 1419. – 1421., ... *iurium possessionariorum Iohannis Chupor de dicta Monozlou, notorii sui infidelis, in quorum dominio tempore disturbii ipse Iohannes prefuisset* (Lukinović, 1994., str. 39. – 40.; 1421. – 1435., KAZ, ACA 125/1. Maček Ivanu pripisuje sina zagrebačkog kanonika Benedikta, koji se spominje kao sin Ivana od Moslavine od 1396. do 1407., te kćer Elizabetu, koja se navodi kao kći Ivana, sina Stjepana od Slobostine, koja se spominje od 1412. do 1430. godine (Maček, 2008., str. 292. – 294.). Kanonik *Benedictus Iohannis* (1396., Lukinović, 1992., str. 30). Kanonik Benedikt *de Monozlo* (1396., Lukinović, 1992., str. 33. – 35.; 1397., Lukinović, 1992., str. 37., 44. – 46., 48.; 1403., Lukinović, 1992., str. 199.). Kako se ta Elizabeta spominje isključivo kao kći Ivana, sina Stjepana od Slobostine, nije baš vjerojatno da se radi o kćeri Ivana Čupora. Svakako, bilo bi neobično kad se u ovom periodu kanonik Benedikt i Elizabeta ne bi navodili kao Čupori.

²⁷ O ubikaciji posjeda vidi Pisk, 2007., str. 70.

²⁸ Detaljnije o tim darovanjima i lokaciji posjeda vidi u doktorskoj disertaciji Silvije Pisk (2011.) o garićkom samostanu.

daljnjom rodbinom. Tako se npr. Vuk 1416. tuži na trojicu plemića koji su mu sa svojim ljudima oteli 1.200 svinja s njegova moslavačkog imanja, dok su, s druge strane, i on i Žigmund dvije godine kasnije optuženi da su sa svojim ljudima opljačkali podložnike sinova pokojnog Ladislava Töttösa (Tituševića), koji je inače bio njihov bratić, sin njihove tete Klare, a stradao je kao i njihov drugi bratić Pavao Čupor u borbi s Osmanlijama 1415. godine ili u zarobljeništvu nakon toga (KAZ, ACA 125/1; Mályusz, 1956., str. 668. – 669.; Nagy, 1894., str. 497. – 499., Lovrenović, 2005., str. 289. – 290.). Vukov brat Valentin, koji se ne spominje u tim parnicama, te je vjerojatno umro prije 1419., zabilježen je po traženju papinskog oprosta sa suprugom Margaretom te nastojanja da s bratom Vukom dobije oprost grijeha i dozvolu da mogu podići oltar bez obzira na eventualni interdikt (Mályusz i Borsa, 1999., str. 375., 388.).

Jurjevi sinovi – Pavao, Stjepan V. i Juraj II. – imali su puno istaknutije javne karijere, ali se također javljaju u pojedinim parnicama sa susjedima. Čini se da im je imetak omogućavao da posuđuju novac susjednim plemićima koji su im zbog toga zalagali svoja imanja (Mályusz, 1956., str. 340., str. 528.; Mályusz, 1958., str. 87., 128.). Pavlu i Stjepanu čak je i kralj Žigmund založio krajem 1410. kraljevsku utvrdu Sokol, Bihać i kaštel Ripač za veliku svotu od 6.000 florena (Thallóczy i Horváth, 1912., str. 321. – 322.). Pavao i njegova braća uspjeli su dobiti i novom donacijom od Žigmunda imanja koja su zaplijenjena njihovu stricu Ivanu, ali nisu se ustručavali i da se suprotno kraljevoj volji, ne bojeći se moguće stričeve sudbine, prošire i na neka imanja preko toga – tako u Koruškoj i Čvrstecu kod Križevaca na posjede koja je Žigmund na sličan način povratio Andriji Jurjevu od Koruške i njegovoj obitelji. Natezanja oko tih imanja protezat će se kroz cijelo petnaesto stoljeće, a spominjat će se i nakon izumrća samih Čupora (Laszowski, 1904. a, str. 258., 261. – 263.; Laszowski, 1905., str. 2. – 4., 13., 18. – 19., 39. – 41.). Čupori su imali i posjede u Vespremskoj županiji jer su Jurjevi sinovi Pavao i Stjepan V. bili 1412. oslobođeni podavanja u Lovaszpatonu (Mályusz i Borsa, 1993., str. 729.).

Od trojice Jurjevih sinova svakako je najpoznatiji Pavao. Njegova prva poznata funkcija bilo je kaštelanstvo u Klisu 1397. godine (CD XVIII, str. 176. – 177., 181., 230. – 231.). U to vrijeme morao je biti još dosta mlad. Od godine 1407. do 1412. spominje se kao župan Križevačke, a od 1409. i Zagrebačke županije te također i plemićki sudac. Godine 1412. postao je slavonski ban te je potom sudjelovao na čelu banske vojske u ratu s Mlečanima u Furlaniji, što će pripomoći da on i brat Stjepan (V.) 1413. od kralja dobiju novom donacijom imanja oduzeta stricu Ivanu.²⁹ Godine 1413.

²⁹ Tako: 29. siječnja 1409., *comes Crisyensis* (Lukinović, 1992., str. 320); datirana samo 15. stoljećem, *Paulus, filius Georgii Chupor de Monozlo, iudex comitatus Crisiensi* (Stipišić i Šamšalović, 1961., str. 496); 1409, *Magister Paulus filius Georgii de Monozlo, comes Zagrabiensis et Crisiensis* (Stipišić i Šamšalović, 1959., str. 342); *magister Paulus, filius Georgii dicti Chupor*

spominje se i kao upravitelj Vranskog priorata (Thallóczy i Horváth, 1912., str. 158.). Nakon što je Žigmund proglasio bosanskog velikaša Hrvoja pobunjenikom, ban Pavao se i s njim sukobio, što će u konačnici zapečatiti njegovu sudbinu, a anegdota povezana s tim danas je najpoznatiji detalj iz povijesti te obitelji.

Mađarski kroničar Thuróczy, koji piše 1488. godine, dakle više od 60 godina nakon navedenih događaja, spominje da je između vojvode Hrvoja i bana Pavla postojalo osobno neprijateljstvo zbog toga što je Pavao, imitirajući volovsko mukanje, javno ismijavao Hrvoja kad god bi se ovaj pojavio na kraljevskom dvoru (Thuróczy, 1985., str. 224.). Prema franjevačkoj kronici s početka šesnaestog stoljeća koja se poziva na izvore iz petnaestog (*Cronica seu origo fratrum minorum de Observantia in provinciis Bozne et Hungarie Christo Iesu militantium*), navodno ga je ismijao rečenicom koja se kroz stoljeća rabila često kao mađarska pogrдна poslovica uperena protiv Slavena – „Tot nem ember, pogácsa nem kenyer“ - „Tja, Slavonac nije čovjek, pogača nije kruh“ (prema Andrić, 2001., str. 196.).³⁰ Kasnija je historiografija posumnjala u istinitost ovih priča s obzirom na to da su zabilježene tek mnogo kasnije, a nema suvremenih zapisa o načinu banove smrti (Thallóczy, 1916., str. 32., 257.; Ćirković, 1953., str. 31. – 35.). U svakom slučaju, nema sumnje da je vojvoda Hrvoje mogao Pavla Čupora doživljavati i kao posve osobna neprijatelja s obzirom na to da se u pismu kraljici Barbari nakon što je proglašen pobunjenikom žali da su mu Ivan Gorjanski i Pavao Čupor oduzeli i zaposjeli posjede i imanja, a na njegov zahtjev nisu pokazali nikakva kraljevska pisma niti su mu dopustili da se podloži sudu družbe zmajeva, te je on njihov postupak smatrao uvredom.³¹ Konačni sukob ugarske vojske koju su predvodili Pavao Čupor, Ivan Gorjanski i Ivan Morović (Maróthy) te Hrvojevih snaga koje su pomagale Osmanlije dogodio se u kolovozu 1415. kraj Lašve (u starijoj historiografiji poznato kao bitka kod Doboja). Ugarska vojska pretrpjela je velik poraz, a mnogi su plemići poginuli ili dospjeli u zarobljeništvo. Sudbina mnogih još je više godina bila neizvjesna te se nije znalo jesu li poginuli

de Monozlo, Zagradiensis et Crisyensis comitatum comes, ac iudices nobilium dicti comitatus Zagradiensis, 19.8.1410. (Laszowski, 1904., str. 161., 164.; 14.11.1411., Lukinović, 1992., str. 364.); *tocius regni Sclavonie bani*, 10.4.1412. (Lukinović, 1992., str. 374.); 1412. (Lukinović, 1992., str. 375., 393., 396., 398.); 1413. (Lukinović, 1992., str. 412., 414. – 415., 426., 429., 432.). Krajem studenoga 1415. Požeški kaptol spominje njegova pisma u vezi s jednom parnicom, ali to ne znači da je još tada živ: Lukinović, 1992., str. 504. – 510. O Pavlovoj karijeri vidi: Engel, 1996., 179. Također vidi popis mnogobrojnih dokumenata koje je izdao ili u kojima se javlja u: Mályusz, 1956.; Mályusz, 1958.; Mályusz i Borsa, 1993.; Mályusz i Borsa, 1994.; Mályusz i Borsa, 1997.

³⁰ Tot danas označava pomalo pogrđan naziv za Slovake, a u ono vrijeme označavao je Slavene na jugu, osobito u Slavoniji i Srijemu, tako da bi se mogao prevesti i kao Slovinci (Andrić, 2001., str. 202. – 203.). O kronici vidi u: Andrić, 2001., str. 192.

³¹ Nedatirano pismo iz arhiva splitske obitelji Cindro donosi Ivan Lučić Lucius, 1979., str. 854.

ili su u bosanskom ili osmanlijskom zarobljeništvu. Da stvar bude još gora, njihove su obitelji ponekad bile izvrgnute napadima i pljačkanju susjeda.³² Čupori su bili i žrtve, ali i korisnici ove situacije, kako pokazuje ranije spomenuto ponašanje Vuka i Žigmunda prema rođacima Tituševićima. U takvim okolnostima i stvarna sudbina bana Pavla mogla je ostati i više godina nepoznata. Prema kasnijem kroničaru Thuróczyju, osvetoljubivi Hrvoje dao je pogubiti zarobljenog bana Pavla ušivši ga u sirovu volovsku kožu poprativši to riječima: „Ti, koji si se u ljudskom obličju služio glasom poput volovskog, posluži se sada i obličjem i glavom vola!“ (Thuróczy, 1985., str. 224.; prijevod: Andrić, 2001., str. 202.). Humanist i povjesničar (†1503.) Antonio Bonfini u svojoj velikoj ugarskoj kronici spominje kao način smrti bana ušivenog u volovsku kožu utapanje (cit. prema Andrić, 2001., str. 202.). Iako Thallóczy naglašava, citirajući darovnicu koju je kralj Žigmund izdao 12. kolovoza 1426. u korist Pavlovih sinova Akoša, Demetrija i Jurja, da se u njoj spominje samo da je ban završio život u zarobljeništvu nekih nevjernih Bosanaca nakon poraza u borbi s Osmanlijama, a da se ne navodi da je ubijen,³³ ne može se isključiti ni mogućnost njegova ubojstva.³⁴ Malo je vjerojatno da bi Žigmund u darovnici Pavlovim sinovima želio podsjetiti na eventualne ponižavajuće okolnosti njegove smrti. Još ranije, 1420., u molbi upućenoj papi da podijeli oprost hodočasnici u kapelu sv. Marije koju je ban počeo zidati *in villa Zoboschina*, ali je nije stigao završiti, svećenik Pavao Klementov spominje i da je ban ubijen u ratu od nevjernih Turaka.³⁵

Nakon Pavlove smrti glava obitelji je, čini se, postao drugi brat Stjepan (V.) s obzirom na to da je treći brat Juraj (II.) bio uglavnom na bojištima. Stjepan je bio dvorjanik kraljice Barbare Celjske – spominje se kao kraljičin *magister tavernicorum* (1407. – 1412.) – te „meštar vratara kraljičinog veličanstva“ 1423.-27., po čemu bi se bavio upravljanjem kraljičinim dvorom (Engel, 2001.; Engel, 1996., str. 55., 61., 401., 412., 497.; Mályusz i Borsa, 1994., str. 386.; Lukinović, 1994., str. 220.), te skupljač

³² O sudbinama ugarskih plemića nakon bitke kod Lašve vidi: Lovrenović, 2005., str. 275. – 295., osobito 284. – 292.

³³ ... *idem Paulus banus pro dolor in manus quorundam infidelium Boznensium incidit captivus et in eadem captivitate vitam suam finivit temporalem*: Thallóczy, 1916., str. 257. To mišljenje slijedi i Ćirković (1953., str. 31. – 35.), koji sumnja da se uopće radi o bosanskim snagama već prvenstveno o osmanlijskim te da je to zapravo bio pohod na Osmanlije, koji su ugrožavali već i Slavoniju.

³⁴ Stanko Andrić tako napominje da „ono što Thuróczyjevu verziju događaja čini vjerojatnom jest njena narativna suvislost i istodobna jasna uklopljenost u povijesni kontekst“ (Andrić, 2001., str. 205. – 206.).

³⁵ ... *bone memorie quondam Paulus Chupor, bano Sclavonie ... interim vero, Turcis infidelibus supervenientibus, dictus aulus in bello ab eis est interfectus* (Lukinović, 1992., str. 590.). O lokalitetu *Zobochina* koji je vjerojatno negdje blizu Kutine vidi: Pisk, 2007., str. 70.

marturine (1423.) (Maček, 2008., str. 296. – 297.).³⁶ To su bile ugledne funkcije, ali ipak ispod dostojanstva njegova brata Pavla. Umro je 8. veljače 1436. Ostavio je jednog sina, Gašpara, iz braka s Margaretom, kćerkom Petra Ivanova Potthorchana (Engel, 2001.; Mályusz i Borsa, 1994., str. 489.), a koji se uglavnom spominje samo u imovinskim sporovima i sukobima od kojih su neki baštinjeni još od oca mu Stjepana. Gašpar je sudjelovao uz bratića Demetrija Pavlova, tada kninskog biskupa i jedinog prelata na saboru, kao jedini od roda na saboru Kraljevine Slavonije u Križevcima 1439. godine na kojem su plemstvu potvrđena stara prava (Kukuljević Sakcinski, 1862., str. 17.).

Stjepan je preuzeo brigu i o interesima sinova pokojnog brata Pavla, a predvodio je Čupore u posjedovnim sporovima na više strana koji su uslijedili idućih desetljeća. Tako je godine 1419. izbio spor Čupora sa Zagrebačkim kaptolom oko granica s njihovim posjedom Sisak (1419. – 1447.). Protiv Kaptola su nastupili Stjepan (V.) Jurjev, njegovi bratići Žigmund Nikolin i Vuk (Farkaš) Tomin te maloljetni Pavlovi sinovi Akoš, Demetrije i Juraj. Taj spor trajat će niz godina te se prenositi s bana na kraljevski sud, vraćati banu Hermanu Celjskom te ponovno prelaziti na kralja i vraćati se banu. Korijeni su mu bili opet u posjedovnim odnosima već davno pokojnog strica Ivana kojem je Kaptol nekad založio posjed Oborovo kod Save (Šišić, 1938., str. 237. – 238.; Buturac, 1968.-69., str. 278., 281., 284., 288.; Lukinović, 1994., str. 38. – 40., 211. – 214., 220. – 221., 306., 331. – 332.). Osim toga Čupori su nastojali dokazati prava na imanja u Moslavini usprkos konfiskaciji Ivanovih dobara od strane krune. To će potrajati do 1435., praktički gotovo do Stjepanove smrti (KAZ, ACA, 125/1).

Juraj II., Pavlov i Sjepanov najmlađi brat, posvetio se vojničkoj karijeri, pa se u kasnijim izvorima navodi redovito kao *miles* (vojnik, vitez), po čemu ga se može razlikovati od istoimenog nećaka, Pavlova sina (Maček, 2008., str. 297. – 298.). Nakon kratkotrajnog djelovanja u zemlji gdje se spominje kao varaždinski župan 1411. – 1413. uz Hermana Celjskog (Engel, 1996., str. 224.; Mályusz i Borsa, 1993., str. 304., 314.), proveo je život na bojištima, u borbama protiv Osmanlija kao jedan od kapetana Ivana (Jánosa) Hunyadija,³⁷ s čijom će obitelji povijest Čupora dalje biti isprepletena na više načina. Potkraj života vratio se i mučen savješću zbog svojih (ne) djela u rata odlučio ostatak života posvetiti Bogu. U više je navrata tražio papinski oprost.³⁸ Sagradio je i franjevački samostan posvećen Uznesenju Blažene Djevice Mariji u Varalji nešto prije 1460. u koji se sam namjeravao povući 1464. godine. Vitez

³⁶ U HBL-u pogrešno naveden kao Pavlov sin.; 1426., *Zbornik Historijskog instiuta JAZU* 2, str. 365.

³⁷ ... *quod ipse dum iuveniles ageret annos pluries in bello iniustissimo et contra infideles Christi Turcos* (Lukinović, 2004., str. 478.).

³⁸ 1450., molba papi da supruzi i njemu dopusti posjedovanje prijenosnog oltara: Lukinović, 2004., str. 167. – 168.; molba za oprost, 1450, Lukinović, 2004., str. 183.

Juraj zamolio je tada papu Pija II. i da ga odriješi grijeha u koje je upao u ratu protiv Osmanlija – raznih pljački te nehotičnog ubojstva Matije, jednog svojeg familijara. Varalja ili Podgrađa ispod Košutagrada, čiji se ostaci nalaze u Moslavačkoj gori, postat će neka vrst obiteljske zadužbine Čupora (Lukinović, 2004., str. 399. – 400., 478. – 479.),³⁹ iako neće zanemariti ni pavlinski samostan na Moslavačkoj gori.

Pavlovi sinovi Akoš (u historiografiji zvan i Akacije), Demetrije i Juraj (III.) u vrijeme očeve smrti bili su još maloljetni. Akoš je imao pet, Demetrije tri, a Juraj jednu godinu. Njihove interese zastupao je stric Stjepan, a cijeli život ostali su bliski s njegovim sinom, bratićem Gašparom. Ostale loze Čupora više se i ne spominju u izvorima. Pavlovi sinovi uživali su, vjerojatno zbog sudbine svojeg oca, i određenu kraljevsku zaštitu, pa se Akoš kao mladić spominje kao kraljevski vitez (1433.-35.), a Juraj kao dvorjanik (*aulicus*, 1433.). Nalazili su se u kraljevoj pratnji prilikom Žigmundove krunidbe za cara u svibnju 1433. u Rimu (Engel, 1996., str. 15., 21.; Bedić, 1995., str. 58.). Izrasli su, izgleda, u ponosne i prkosne ljude koji su, za razliku od svoga oca, rado isticali svoje visoko porijeklo.⁴⁰ Akoš se 1442. spominje kao slavonski banovac i križevački župan te 1448. i kao Hunyadijev *janitor*, što znači da je bio dijelom dvora gubernatora (regenta) Ugarske, najmoćnije osobe u kraljevstvu. Najmlađi se Juraj III. pak također spominje kao *familiaris* Ivana Hunyadija te 1443. i kao transilvanijski podvojvoda (Engel, 1996., str. 255., 506., 516.), ako se možda ne radi o njegovu istoimenom stricu. Od njih trojice najpoznatiji je srednji, Demetrije, koji je postao klerik, a o kojem je i najviše pisano u hrvatskoj historiografiji (Lukinović, 1995., str. 203. – 205.; Lukinović, 2004., X-XVIII; Maček, 2008., osobito str. 301. – 303.). Njegovu ulogu najbolje ilustriraju riječi Andrije Lukinovića: „Nijedan se od zagrebačkih biskupa u dosadašnjem nizu (do tada, *op. a.*) nije toliko dugo borio da zasjedne u biskupsku stolicu koliko Demetrije Čupor. S druge strane, njegov je pontifikat među najkraćima, ako ne i najkraći.“ (Lukinović, 1995., str. 203.). Svoju crkvenu karijeru Demetrije je započeo kao transilvanijski kanonik. Prihodi Kukelskog arhidakonata omogućili su mu obrazovanje.⁴¹ Čini se da se već tad upoznao i s mladim Ivanom Hunyadijem, s kojim su postala bliska i njegova braća te stric Juraj

³⁹ O samostanu najdetaljnije vidi Bedić, 1995. Maček (2008., str. 298.) ispravlja krivi navod u HBL-u i u Bedićevu članku da je osnivač samostana Jurjev istoimeni nećak, sin bana Pavla.

⁴⁰ Tako Demetrije 1439., kad moli od pape bulu imenovanja kninskim biskupom, navodi da je on *de genere baronum regni Hungarie procreatus* (Lukinović, 1994., str. 567.), a tako se 1433. predstavlja papi i Akoš (Lukinović, 1994., str. 374.). U više navrata Demetrije naglašava da je *ex utroque parente de nobili genere procreatus* (Lukinović, 1994., str. 365.); *de utroque parente de magno baronum genere regni Ungarie* (Lukinović, 1994., str. 588.). Takvo predstavljanje nije zabilježeno u prošloj generaciji. Nažalost, obitelj njihove majke nije poznata.

⁴¹ U srpnju 1433. čini se da boravi na školovanju u Rimu, gdje su i njegova braća. Sva trojica molila su papu dopuštenje da posjeduju prijenosni oltar te potpun oprost, a Akoš je u pratnji svojeg kapelana nabavljao i relikvije (Lukinović, 1994., str. 365. – 367., str. 374.).

(HBL, 2002.), a prijateljio se i s Ivanom Viteзом od Sredne, vodećim humanistom u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu, čija je obitelj također bila iz Moslavine. Ova dvojica bit će njegovi glavni zagovaratelji na zagrebačkoj biskupskoj stolici, pri čemu je Hunyadija vodilo i neprijateljstvo s Celjskima, koji su također pokušavali postaviti svojeg kandidata kao biskupa. Godine 1438. vraća se u domovinu i postaje kninski biskup, a dvije godine kasnije kralj Vladislav imenuje ga zagrebačkim biskupom.⁴² Međutim, to je bilo suprotno papinoj odluci – papa je naime još prije imenovao zagrebačkim kanonikom Benedikta de Zolija. To je bio prvi Demetrijev pokušaj da zasjedne na zagrebačku biskupsku stolicu i od toga neće odustati idućih 25 godina. Potkraj života, 1447., papa Eugen IV. popustio je, zalaganjem i Demetrijevih prijatelja Ivana Hunyadija, Ivana Viteza od Sredne, varadinskog biskupa, te ninskog biskupa Natalisa, pa je zamijenio Benedikta i Demetrija uputivši prvog u Knin, a drugog u Zagreb. Kanonici su poslije optužili Demetrija da je krivotvorio pisma kojima je pred papom dokazivao da ga je Kaptol izabrao za zagrebačkog biskupa te su uspjeli postići poništenje izbora. Ivan Vitez i Ivan Hunyadi nastaviti će opetovano kroz godine tražiti od pape da omogući Demetriju preuzimanje biskupije, ali bez trajnog uspjeha (Lukinović, 2002., str. 82., 97. – 98., 131. – 132., 146, 185. – 186.). Moguće je da je Kaptol bio neraspoložen prema Čuporu kao biskupu i zbog dugogodišnje parnice oko sisačkog posjeda. Neprijateljstvo Zagrebačkog kaptola svakako nije moglo ublažiti ni pustošenje kaptolskih posjeda ni ugnjetavanje kaptolskih podložnika što su provodila Demetrijeva braća Akoš i Juraj te bratić Gašpar, sin strica Stjepana.⁴³ Novi papa Nikola V. poništio je dakle odluku o Demetrijevu izboru, pa je Benedikt, usprkos povremenom papinu premišljanju, ostao biskup do smrti 1453. Nakon toga, javljaju se uz Demetrija još dva kandidata – Ulrik Celjski postavio je svojeg kancelara Baltazara iz Radovljice, a papa Nikola IV. imenovao je opata Panonhalme Tomu de Debrenthe. Gotovo deset idućih godina sva trojica javljaju se kao zagrebački biskupi, da bi konačno Toma odustao i zamolio da ga papa prebaci u Njitransku biskupiju. U međuvremenu je Demetrije još od 1457. u Čazmi istupao kao biskup te čak lišio prihoda nekoliko zagrebačkih kanonika, svojih protivnika, pod izlikom da su stranci. Podjeljivao je i predije svojim pristalicama. Konačno je

⁴² U travnju je papa Eugen IV. odobrio zamjenu nadarbina između njega, koji tada ima Kikelski arhiđakonat u Transilvaniji (Alba Iulia, Gyulafehérvár) i Stjepana de Basso, zagrebačkog kanonika (Lukinović, 1994., str. 521. – 522.; Lukinović, 1995., str. 203.). U srpnju je već imenovan za kninskog biskupa (Lukinović, 1994., str. 532. – 533.).

⁴³ Tako Akoš i Juraj, a s njima i Demetrije otimaju i ucjenjuju za otkup kaptolske kmetove (1447., Lukinović, 2002., str. 109. – 110.). Gašpar je u Novakima kod Ivanića 1448. opljačkao biskupske podložnike i odveo stoku, pa čak i žensku odjeću (Lukinović, 2002., str. 147. – 148.). Podložnici Čupora Moslavačkih zlostavljali su kaptolske podložnike, tako 1447. nekog Petrića na posjedu Pračno kod Siska (Buturac, 1968. – 1969., str. 288.).

papa imenovao Demetrija kao zakonitog biskupa 14. lipnja 1465. zalaganjem i kralja Matijaša Korvina. Ovaj je čak imao još 1462. ideju da Demetrije postane varadinski biskup, a da se njegov prijatelj i kraljev učitelj Ivan Vitez prebaci u Zagrebačku, ali kako je Vitez promoviran u ostrogonskog nadbiskupa i primasa Ugarske, od toga se odustalo. Postupno je zauzetost kralja Matijaša za Demetrijevu stvar kopnila. Čini se da ga je počeo smatrati prestarim i nedovoljno sposobnim za upravu Biskupijom u nemirnim vremenima osmanlijske opasnosti, pa je predložio da preuzme upravu samo u duhovnim stvarima, dok bi materijalnu upravu preuzeo mladi Osvald Thuz. Uz to je ponudio Demetriju da posjeduje i kaštel Garić i biskupski dvor u Zagrebu uz 1.000 zlatnih forinti godišnjeg uzdržavanja. Papa je ipak imenovao Demetrija kao biskupa s punom vlasti, ali je nezadovoljni Matijaš Korvin još iste godine zamolio papu Pavla II. da Demetrija premjesti sa zagrebačke stolice na bosansku s uživanjem opatije u Bijeloj navodeći da je „Demetrije možda prokušan čovjek, ali nesposoban i opravdano kralju sumnjiv zbog mnogih stvari“. Također, kralj navodi da je Demetrije boležljiv i da se i sam dragovoljno odrekao biskupstva. Čini se da to ipak nije bilo točno. Papa ga nije odmah poslušao, već ga je iduće – 1467. – godine premjestio na stolicu u Györu (Đuru). Uslijedio je još jedan pokušaj da Demetrije dođe u Zagreb, jer je novi zagrebački biskup Osvald Thuz imao teškoće u Zagrebu zbog nepoznavanja hrvatskog jezika, pa je i papa razmišljao 1470. da zamijeni njega i Demetrija. Do toga nakraju nije došlo, pa je Demetrije i umro kao đurski biskup 1480. godine (Lukinović, 1995., str. 204. – 205., 208. – 209.; Lukinović, 2002., X-XVIII).⁴⁴ Moguće je i da su Demetrijevi pokušaji povratka u Zagreb zamrli i zbog pada u nemilost njegova zaštitnika nadbiskupa Viteza nakon neuspješne pobune protiv kralja.

Demetrijeva braća Akoš i Juraj te bratić Gašpar također su vodili borbe i s garićkim pavlinskim samostanom. Prve žalbe pavlina na pljačke Gašparovih i Akoševih podložnika i slugu spominju se od 1439., a kasnije su u nekim pljačkama Čupori sudjelovali i osobno, osobito Gašpar i Juraj. Budući da su Akoš i Gašpar rano umrli – oko 1452., borbu su u ime svojih maloljetnih sinova nastavile Akoševa udovica Marija i Gašparova Ana. Glavni predmet spora bio je posjed Kosovac, odnosno Gornji i Donji Kosovac, Palačna i Marijaševac, na koji su i Čupori i pavlinski samostan polagali određena prava, a tijekom sukoba otimali su se kmetovi, stoka i općenito se pljačkalo i pustošilo. Aktivni napadi uz povremene višegodišnje prekide potrajali su do 1467., a posebno su se intenzivirali u šezdesetima, kada su već i Akoš i Gašpar bili mrtvi. Nesuglasice oko posjeda potrajale su sve do izumrća roda.⁴⁵ Gašpar se za života također uključivao i u borbe s ostalim susjedima, a sva trojica

⁴⁴ Vidi tamo i dokumente iz kojih se može rekonstruirati cijeli spor.

⁴⁵ O tome vidi puno detaljnije u doktorskoj disertaciji Silvije Pisk (2011.) o garićkom samostanu. Zahvaljujem na ljubazno ustupljenim podacima.

(Akoš, Juraj i Gašpar) sudjelovala su i u napadima i pljački biskupskih i kaptolskih podložnika (Stipišić i Šamšalović, 1960., str. 575. – 576.; Lukinović, 2002., str. 109. – 110., 147. – 148.).

Bliska suradnja s Hunyadijima nastavila se i u idućoj generaciji. Akošev sin Nikola V. jedini je koji je, čini se, doživio punoljetnost (ostali, Ivan i Ladislav, spominju se samo 1452.) (Maček, 2008., str. 306. – 307.)⁴⁶; postao je konačno i relativno mlad 1469. transilvanijski (erdeljski) vojvoda. Bio je čovjek od najbližeg povjerenja kralja Matijaša Korvina, sina starog zaštitnika Čupora Ivana Hunjadija. I sam mlad, kralj je bio sklon uzdići ljude bliskih godina te je Nikolu Čupora, osim na položaj transilvanijskog vojvode, postavio i za nasljednog župana Virovitičke županije. Kao virovitički župan obdario je pavlinski samostan sv. Ane u Dobroj Kući desetinom uz uvjet da se tamo služi misa za njegovu pokojnu rodbinu dan nakon Male Gospe, a zabranio je utjerivanje desetine u nekim selima koja su pripadala tim pavlinima. Nikola je sudjelovao i kao jedan od vojskovođa u ratovima Matije Korvina s češkim vladarom Jurjem Podjebradskim (1468. – 1471.) te mu je kralj, nakon smrti Gašpara, posljednjeg muškog člana obitelji Korodških (Kórógy, Korod, Korogh), darovao 1472. i velike posjede te obitelji kako u našim krajevima – Vukovskoj i Požeškoj županiji te hrvatskom dijelu Baranjske županije – tako i u Ugarskoj. Među njima su bili npr. kaštel i vlastelinstvo Ivankovo – Sv. Juraj (Ivánkaszentgyörgy), vlastelinstvo i trgovište Sentsalvator (Szentsálvator), utvrda i trgovište Nevna (današnja Levanjska varoš), trgovište i vlastelinstvo Tomica i kaštel i trgovište Osijek, kaštel i vlastelinstvo Seglak (Szehlak, Selce) te Baranyavár (danas Branjin Vrh). Posjede je dijelio s Ivanom Ungorom od Nadažda (De Nádasd). Nikola je tako ušao u krug najuglednijih, pa i najimućnijih ljudi u Kraljevstvu. Međutim, nije dugo uživao u svojim častima i posjedima. Poginuo je u bitci kod Michalovca (kod Košica) u današnjoj Slovačkoj 29. siječnja 1474. boreći se protiv poljskih snaga koje su htjele postaviti Kazimira Jagelovića na prijestolje. Nije imao izravnih potomaka, tako da je kralj najveći dio baštine Korodških podijelio Ivanu Pongráczu de Dengeleg, a Osijek je pripao Kaptolu Blažene Djevice Marije iz Budima (Maček, 2008., str. 306. – 307.; Šišić, 1918., str. 41. – 42.; Thallóczy i Horváth, 1912., str. 205.; Dočkal, 1958., str. 93., 98., 105., 130., 136., 141., 159. – 160.; Csánki, 1894., str. 270. – 271., 285. – 286., 287., 369., 378., 397. – 398., 454., 458., 460. – 461.; Mažuran, 1994., str. 93.; Engel, 2001. a, str. 312., 314.; Andrić, 2001., str. 83. – 85.; Andrić, 2003., str. 36., 38., HBL, 2009., str. 635.).

Posljednji muški potomak bio je sin Gašpara i Ane, Stjepan VI., koji se spominje kao meštar vratara (*magister ianitorum*) 1461. godine (Stipišić i Šamšalović, 1960., str.

⁴⁶ Maček još spominje i Jurja, koji se javlja samo 1464., ali je neobično da se ne spominje 1452. s majkom i maloljetnom braćom. Čini se da se prije radi o Jurju Pavlovu, Akoševu i Demetrijeum bratu ili možda sinu Gašpara i Ane, bratu Stjepana i Valentina.

594.). Imao je i dva brata – Jurja (IV.) i Valentina (II.), koji je bio župnik u Moslavini i oko čijeg se testamenta Stjepan sukobio sa zagrebačkim biskupom Osvaldom Thuzom (Stipišić i Šamšalović, 1961., str. 465.), te jednu sestru Katarinu. Umro je krajem 1492. ili početkom 1493., a sačuvana je njegova oporuka pisana na Badnjak 1492. (Mályusz, 1935., str. 253. – 257.) iz koje se vidi da je tada živa još samo njegova sestra Katarina, udovica Mihovila Roh de Deche (Deče). U oporuci se spominje i njezin sin Bernard, ali nema naznake o ikakvim rođacima po muškoj lozi. Stjepan spominje da ima „neko siročće“ Đurka u Varalji kojem ostavlja neke novce u pohrani kod neke Dorice, ali nije jasno je li to možda njegov nezakoniti sin. Najveći dio imovine ostavio je samostanu u Varalji te, osobito pokretnine, supruzi Elizabeti. Obdario je i druge crkvene institucije u Moslavini i po cijelom slavonskom kraljevstvu, među njima i pavlinski samostan na Moslavačkoj gori kojem je konačno ostavio sporne posjede oko kojih su se Čupori i pavlini sukobljavali veći dio petnaestog stoljeća. Prema želji izraženoj u oporuci, Stjepan je vjerojatno pokopan pred glavnim oltarom u zadužbini Čupora, franjevačkom samostanu u Varalji. Kako Stjepan iz dva braka (s Barbarom i potom Elizabetom) nije imao djece, kralj je Vladislav Jagelović, kršeći i neke odredbe oporuke, na što su se garički pavlini bezuspješno žalili, obiteljske posjede, među kojima i utvrde Jelengrad i Moslavina, te 75 sela u Križevačkoj i Zagrebačkoj županiji, predao tadašnjem đurskom biskupu Tomi Bakaču, njegovoj braći i nećacima, koji su tako došli u posjed obitelji Erdödy (Maček, 2008., str. 307. – 310.; Bedić, 1995., str. 61. – 65.). Stjepanova druga supruga Elizabeta Petö preudala se još iste godine za Nikolu Frankapana (Engel, 2001.; Stipišić i Šamšalović, 1960., str. 470.).

Time je, uoči osmanlijskih osvajanja, završila povijest toga važnog plemićkog roda koji je svojim djelovanjem tijekom više od tri stoljeća ostavio pečat ne samo kao gospodara Moslavine i posjeda na cijelom jugozapadnom području Moslavačke gore, već i na širem prostoru srednjovjekovne i današnje Slavonije, a povremeno i na širem prostoru cijelog Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva od druge polovice dvanaestog do kraja petnaestog stoljeća. Možda će tekuća arheološka istraživanja pavlinskog samostana na Moslavačkoj gori te još nezapočeta na njihovoj franjevačkoj zadužbini u Varalji baciti više svjetla i na njihovo djelovanje kao pokrovitelja ovih samostana. Bilo bi zanimljivo istražiti i posjede koje je rod imao preko Drave u Ugarskoj, gdje se u Vesprenskoj županiji na sjevernoj strani Balatona još uvijek nalazi selo imenom Monoszló. Zasigurno bi bilo dobro i bolje istražiti karijere onih Čupora koji su svojim funkcijama i aktivnostima prelazili uže regionalne granice, a koje su slabo poznate u hrvatskoj historiografiji, kao i djelatnost onih Moslavačkih (Monoszló) koji nisu pripadali Čuporima kao što su to bili ostrogonski nadbiskup Nikola (1350. – 1358.) i njegov brat, vojskovođa Toma, koji je bio zapovjednik ugarske vojske u Trevizanskoj

marki u ratu 1356. i 1357./58. (HBL, 1993., str. 134. – 135.; Gruber, 1903., str. 106., 109., 111., 129.; Thuróczy, 1985., str. 176. – 177.). Bilo bi zanimljivo otkriti imaju li ti plemići iz vespremskog roda Monoszló neke veze s Čuporima Moslavačkim. No to ostaje zadatak za neku drugu priliku.

Izvori

Neobjavljeni izvori

Kaptolski arhiv u Zagrebu (KAZ), Stari spisi zagrebačkog kaptola/Acta capitula antiqua (ACA).

Objavljeni izvori

Buturac, Josip (1968.-69.), Inventar i regesti za starije dokumente zagrebačkog kaptolskog arhiva g. 1401-1700., *Arhivski vjesnik*, 11 – 12.

Buturac, Josip (1984.), Popis župa zagrebačke biskupije. *Starine*, 59, str. 43. – 108.

CD II = Smičiklas, Tadija, prir. (1904.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 2., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1904.

CD III = Smičiklas, Tadija, prir. (1905.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 3., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD IV = Smičiklas, Tadija, prir. (1906.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 4., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD V = Smičiklas, Tadija, prir. (1907.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 5., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD VI = Smičiklas, Tadija, prir. (1908.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 6., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD VII = Smičiklas, Tadija, prir. (1909.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 7., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD VIII = Smičiklas, Tadija, prir. (1910.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 8., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD IX = Smičiklas, Tadija, prir. (1911.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 9., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD X = Smičiklas, Tadija, prir. (1912.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 10., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

CD XIII = Smičiklas, Tadija, prir. (1915.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 13., ur. Marko Kostrenčić i Emilije Laszowski, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

- CD XIV = Smičiklas, Tadija, prir. (1916.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 14., ur. Marko Kostrenčić i Emilije Laszowski, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD XVI = Smičiklas, Tadija, prir. (1976.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 16. Ur. Marko Kostrenčić, dopunili Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD XVII = Smičiklas, Tadija, prir. (1981.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 17., ur. Stjepan Gunjača, dopunio Jakov Stipišić. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- CD XVIII = Smičiklas, Tadija, prir. (1990.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 18., ur. Duje Rendić-Miočević, dopunili Miljen Šamšalović, Vesna Gamulin, Damir Karbić, Zoran Ladić, Mirjana Matijević-Sokol, Rajka Modrić i Jakov Stipišić. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Dočkal, Kamilo (1958.), Srednjovjekovna naselja oko Dobre Kuće. *Starine*, 48, str. 85. – 167.
- Fejér, György (1829. a), *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, sv. 4/2. Budae.
- Fejér, György (1829. b), *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, sv. 4/3, Budae.
- Fejér, György (1832.), *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, sv.8/1, Budae.
- Ipolyi, Arnold, Imre Nagy i Dezső Véghely, prir. (1876.), *Hazai okmánytár. Codex diplomaticum patrius*, sv. 6., Budapest, Magyar tudományos akademia.
- Ipolyi, Arnold, Imre Nagy i Dezső Véghely, prir. (1880.), *Hazai okmánytár. Codex diplomaticum patrius*, sv. 7., Budapest, Magyar tudományos akademia.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan (1862.). *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 2. *Articuli et constitutiones diaetarum seu generalium congregationum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Zagreb, Velocibus typis dris. Ludovici Gaj.
- Laszowski, Emilij (1904.). *Povijesni spomenici pl. općine Turopolja nekoć „Zagrebačko polje“ zvane*, sv. 1, 1225. – 1466., Zagreb.
- Laszowski, Emilij (1904. a), Listine općine Sv. Jelene Koruške kod Križevaca. *Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, 6, str. 242. – 265.
- Laszowski, Emilij (1905.), Listine općine Sv. Jelene Koruške kod Križevaca *Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, 7, str. 1. – 45.
- Lučić Lucius, Ivan (1979.), *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. 2, Split, Čakavski sabor.
- Lukinović, Andrija (1992.), *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis/Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. 5., Zagreb, Kršćanska sadašnjost.

- Lukinović, Andrija (1994.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis/Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. 6., Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Lukinović, Andrija (2004.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis/Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, sv. 7., Zagreb, Kršćanska sadašnjost, Hrvatski državni arhiv.
- Mályusz, Elemér (1935.), A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, *Levéltári közlemények*, 13, str. 233. – 265.
- Mályusz, Elemér, prir. (1951.), *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. 1 (1387-1399). Budapest, Akadémiai kiadó.
- Mályusz, Elemér, prir. (1956.), *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. II/1 (1400-1410), Budapest, Akadémiai kiadó.
- Mályusz, Elemér, prir. (1958.), *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. II/2 (1407-1410). Budapest, Akadémiai kiadó.
- Mályusz, Elemér i Iván Borsa, prir. (1993.), *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. III (1411-1412), Budapest: Akadémiai kiadó.
- Mályusz, Elemér i Iván Borsa, prir. (1994.), *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. IV (1413-1414), Budapest: Akadémiai kiadó.
- Mályusz, Elemér i Iván Borsa, prir. (1997.), *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. V (1415-1416). Budapest: Akadémiai kiadó.
- Mályusz, Elemér i Iván Borsa, prir. (1999.), *Zsigmondkori oklevéltár*, sv. VI (1417-1418). Budapest: Akadémiai kiadó.
- Nagy, Imre, Iván Páur, Károly Ráth i Dezső Véghely, prir. (1865.), *Hazai okmánytár. Codex diplomaticum patrium*, sv. 2., Győr, Magyar tudományos akademia.
- Nagy, Imre, prir. (1891.), *Hazai okmánytár. Codex diplomaticum patrium*, sv. 8, Budapest, Magyar tudományos akademia.
- Nagy, Imre, prir. (1894.), *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö*, sv. 6, Budapest: Kiadja a magyar történelmi társulat.
- Stipišić, Jakov i Miljen Šamšalović (1959.), Isprave u Arhivu Jugoslavske akademije. *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 2, str. 289. – 379.
- Stipišić, Jakov i Miljen Šamšalović (1960.), Isprave u Arhivu Jugoslavske akademije. *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 3, str. 563. – 643.
- Stipišić, Jakov i Miljen Šamšalović (1961.), Isprave u Arhivu Jugoslavske akademije. *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 4, str. 465. – 554.
- Šišić, Ferdo (1918.), Iz arhiva grofova Pongrácza, *Starine*, 36, str. 31. – 80.
- Šišić, Ferdo (1934.), Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima, *Starine*, 37, str. 189. – 344.
- Šišić, Ferdo (1938.), Nekoliko isprava iz početka XV. stoljeća, *Starine*, 39, str. 129. – 320.

- Thallóczy, Lajos i Sándor Horváth, prir. (1912.), *Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244-1710.*, Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum (comitatum: Dubicza, Orbász et Szana). Budapest, Kiadja a Magyar tud. Akadémia.
- Thuróczy, János (Johannes de Thurocz) (1985.), *Chronica Hungarorum*, prir. Elisabetz (Erzsébet) Galántai i Julius (Gyula) Kristó, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, prir. (1889.), *Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske/Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*, sv. 1. izprave: 1093. – 1399., Zagreb.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, prir. (1903.), *Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske/Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*, sv. 9, Knjige o posjedih: god. 1384. – 1440., Zagreb.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj, prir. (1905.), *Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske/Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*, sv. 11, knjige o posjedih: god. 1471. – 1526.; Popisi imovine i računi: god. 1368. – 1521., Zagreb.
- Wenzel, Gusztáv, prir. (1862.), *Árpádkori új okmánytár/Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, sv. 4., Budapest, Magyar Tudományos Akademia.
- Wenzel, Gusztáv, prir. (1871.), *Árpádkori új okmánytár/Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, sv. 9., Budapest, Magyar Tudományos Akademia.
- Wenzel, Gusztáv, prir. (1873.), *Árpádkori új okmánytár/Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, sv. 11., Budapest, Magyar Tudományos Akademia.
- Wenzel, Gusztáv, prir. (1874.), *Árpádkori új okmánytár/Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, sv. 12., Budapest, Magyar Tudományos Akademia.

Literatura

- Andrić, Stanko (1997.), Benediktinski samostan Svetog Duha u Nuštru. *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci* 15, str. 65. – 100.
- Andrić, Stanko (2000.), Voćin u srednjem vijeku. U: D. Šuvak (ur.), *Povijesna i kulturna baština Voćina*, Slatina, Matica hrvatska; Pučko otvoreno učilište; Zavičajni muzej Slatina, str. 97. – 113.
- Andrić, Stanko (2001.), *Potonuli svijet: Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Slavonski Brod, Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Andrić, Stanko (2003.), Srednjovjekovno Ivankovo i njegovi gospodari. U: M. Landeka (ur.), *Ivankovo*, Ivankovo, Općina Ivankovo, str. 29. – 43.
- Andrić, Stanko (2005.), Samostan Svetog Križa u Frankavili (Mandelosu). *Istorijski časopis*, 52, str. 33. – 82.
- Andrić, Stanko (2008.), Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (prvi dio), *Scrinia slavonica*, 8, str. 55. – 112.
- Bedić, Marko (1995.), Čupori Moslavački, *Kaj*, 28 (3), str. 53. – 67.
- Berend, Nora (2001.), *At the gate of Christendom: Jews, Muslims, and „pagans“ in medieval Hungary, c. 1000. – c. 1300.*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Bojničić, Ivan (1899.), *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, serija: J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Bd. 4, Abt. 13, Nürnberg, Verlag von Bauer und Raspe.
- Csánki, Dezső (1894.), *Magyarország történelmi földrajza. A Hunyadiak korában*, sv. 2., Budapest, Magyar tudományos akadémia.
- Ćirković, Sima (1953.), Dve godine bosanske istorije (1414. i 1415.), *Istorski glasnik*, 3 – 4, str. 29. – 42.
- Ćuk, Juraj (1916.), Podravina od Bednje do Voćinke i susjedna područja do polovice četrnaestoga vijeka (Plemstvo – posjedi – uprava), *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva*, 18, str. 169. – 232.
- Diós, István (2005.), *Magyar katolikus lexikon*, Budapest, Szent István Kiadó.
- Dobronić, Lelja (1995.), Mihalj. U: F. Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, Školska knjiga, str. 89. – 93.
- Engel, Pál (1996.), *Magyarország világi archontológiája 1301-1457.*, Budapest, MTA történet tudományi intézete.
- Engel, Pál (2001.), *Közepkori magyar genealógia/Magyarország világi archontológiája 1301-1457.*, PC CD-ROM, Budimpešta, s.v. Monoszló nem Csupor.
- Engel, Pál (2001. a), *The realm of St. Stephen. A history of Medieval Hungary, 895-1526.*, London, New York, Tauris.
- Gruber, Dane (1903.), Borba Ludovika I. s Mlečanima za Dalmaciju (1348-1358), *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 152, str. 32. – 161.

- Hrvatski biografski leksikon* (HBL) (1993.), sv. 3, Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, s.v. Čupor (autori: Krešimir Nemeth i Tatjana Radauš); Čupor, Demetrije (autor: Franjo Emanuel Hoško); Čupor, Pavao (autor: Tatjana Radauš).
- Hrvatski biografski leksikon* (HBL) (2002.), sv. 5, Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, s.v. Hunyadi, Ivan (autor: Stanko Andrić).
- Hrvatski biografski leksikon* (HBL) (2009.), sv. 7, Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, s.v. Korodski (autor: Stanko Andrić).
- Karácsony, Janos (1901.), Monoszló u: *A magyar nemzetségek a XIV század közepéig*, sv. 2. Budapest.
- Kiss, Lajos (1980.), *Földrajzi nevek etimológiai szótara*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Klaić, Nada (1982.), *Povijest Zagreba*, knjiga prva, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, SNL.
- Klaić, Vjekoslav (1899.), *Hrvatski bani za Arpadovića (1102-1301)*, *Vjesnik Kraljevskog Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva*, 1, str. 129. – 138., 231. – 243.
- Klaić, Vjekoslav (1907.), *Topografske sitnice. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 19 (1), str. 185. – 193.
- Lovrenović, Dubravko (2005.), *Bitka u Lašvi 1415. godine*, u: N. Budak (ur.), *Raukarov zbornik*, Zagreb, FF press, str. 275. – 295.
- Lukinović, Andrija (1995.), *Demetrije Čupor*. U: F. Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, Školska knjiga, str. 203. – 205.
- Maček, Pavao (2008.), *Rod biskupa Demetrija Čupora: Prilog rodoslovlju Čupora Moslavačkih. Tkalčić*, 12, str. 277. – 313.
- Mažuran, Ive (1994.), *Srednjovjekovni i turski Osijek*, Osijek, Zavod za znanstveni rad HAZU u Osijeku; *Gradsko poglavarstvo Osijek*, Školska knjiga, Zagreb.
- Pavičić, Stjepan (1940.), *Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVIII. stoljeća. I. dio*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Pisk, Silvija (2007.), *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.*, magistarski rad, Zagreb, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Pisk, Silvija (2011.), *Pavlini samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti*, doktorska disertacija, Zagreb, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Skok, Petar (1972.), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 2., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Szabo, Gjuro (2006.), *Srednjevečni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, Golden marketing, Pretisak prema izvornom izdanju Matice hrvatske 1920.
- Szabó, Zsombor (2009.), *Je li današnja Sonta isto što i srednjovjekovni Zond?*, *Hrvatska riječ*, 25. rujna 2009., <http://www.hrvatskarijec.rs/source/index.php/?je-li-danasnja-Sonta-isto-sto-i-srednjovjekovni-Zond.html> (pregled 1. ožujka 2011.).

Thallóczy, Ljudevit pl. (1916.), *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450.-1527.*, iz otiska *Monumente Hungariae Historica* 40, izd. Ugarske akademije 1915., pr. Milan pl. Šufflay, Zagreb.

Wertner, Mavro (1901.), Prinosi k poznavanju hrvatskih banova od godine 1105. do godine 1125 [treba: „do god. 1225“!], *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, 3, str. 16. – 31.

Wertner, Mór (1909.), Az Árpadkori bánok. *Szazadok*, 13, str. 377. – 415., 472. – 494., 555. – 570., 656. – 668., 747. – 757.

The Aristocratic Čupor Moslavački Family

Summary

The mighty aristocratic stock Čupor Moslavački is found under this name in historical sources in the first half of the 14th century. In historiography, the belief prevails that they were the descendants of the even older aristocratic stock Moslavački (de Monoszló), who had owned the Moslavina manor since the second half of the 12th century; this confirms the fact that names were inherited in both stocks. There is, however, another theory present – that they were the descendants of the Hungarian aristocratic stock of Csupor. They had ruled Moslavina until the male line extinction in 1492; they owned estates in the counties of Zagreb and Križevci, and for a while even in the counties of Vukovar and Bačka. Stjepan (*1256–*1293), with the nickname of Čupor (Hung. *pot, jar?*), was the progenitor of the Čupor Moslavački branch, which experienced yet another rise at the end of the 14th century. The most prominent family members were the following: Vice-Roy Toma (1217–1231); Egidije (†1313); Pavao (†1415), Vice-Roy of Slavonia (known in connection to the conflict with the Bosnian Duke Hrvoje Vukčić Hrvatinić, which was described in a number of anecdotes); his son Demetrije, Bishop of Knin, Zagreb and Gyor (†1468); and Nikola (†1473), Duke of Erdelj and a well-known soldier in the times of the rule of King Matthias Corvinus (1458–1490). The article offers a survey on the history and the relevance of the family in the history of Moslavina and Croatia in general; it further portrays several most significant family members. The article also brings several corrections relating to the family genealogy as it had been presented in historiography so far.

Keywords: Čupor; Moslavački (Monoszló); aristocratic stock; the Middle Ages; Moslavina.

Dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
10 000 Zagreb
znikolic@ffzg.hr
01/ 6120 155, 095 903 1005